БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. май 11 | ВОСКРЕСЕНЬЕ | № 109 (7955) | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-да болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчуларының база чазактар баштыңнарының киржилгези-биле Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң 1969 чылдың апрель 23—26-да Москвага болган XXIII тускай сессиязының түңнелдериниң дугайында Совет Эвилелиниң төлээлериниң дыңнадыын чугаалажып көрген.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарның экономиктиг кады ажылдажылгазын хөгжүдер талазы-биле айтырыгларның сессияның чугаалажып көргени болгаш Чөвүлелдиң кежигүнү чурттарның аразында бүгү талалыг ажыл-агыйжы харылзааларны улам ыңай калбартып база ханыладырынче угландырган шиитпирлерни чаңгыс үн-биле хүлээп алганы чурт бүрүзүнүң болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының күчүзүн быжыглаарынга, делегей экономиказынга социалистиг чурттарның туруштарын быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг дээрзин демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш Совет чазак сессияның хүлээп алган шиитпирлери социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин политика талазы-биле улам ыңай быжыглаарынга чугула улуг ужур-дузалыг деп демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXIII тускай сессиязынга ССРЭ-ниң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп санаан. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң киржикчизи болур Совет Эвилелинге хамаарыштыр сессияның хүлээп алган шиитпирлерин күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырарын чогуур совет органнызацияларга болгаш төп албан черлеринге дааскан.

ДҮРГЕН БОЛГАШ ШЫНАРЛЫГ

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының тарылга шөлдеринде беш чылдың дөрткү чылының бедик дүжүдү дээш демисел калбак фронт-биле чоруп турар. Ам часкы хову ажылдарының кандыг-бир чаңгыс хевирин чорудуп турар чер чок, кайда-даа илиирткэшкин, чер андарылгазы, хөрзүннү үлдүредири, чаштырылга, суггарылга, чемишчидилге катай хаара чоруп турар.

Механизаторлар хөрзүннүң өл-шыгын камгалап алыр дээш баштайгы демиселди өй-шаанда чорутканының түңнелинде республикада шык базырыышкынының планы ниитизи-биле күүсеттинген. Май 6-да байдал-биле алырга, республикада часкы чер андарылгазының планы 38,6 хуу, суггарылга — 42,1 хуу, тараа культураларының чаштырылгазы —19,3 хуу күүсеттинген.

Чаштырылга талазы-биле Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем, Каа-Хем районнар мурнап турарлар. Кол тараалаң район болур Таңдының ажыл-агыйлары май 6-га чедир чаштырылга планын чүгле 10 хуу ажырган. Ол ышкаш Улуг-Хем район 7,8 хуу, Бий-Хем — 2,0 хуу күүсеткен. Тес-Хем районнуң болгаш Чөөн-Хемчикте «Тыва», Барыын-Хемчикте «Дөң-Терезин» совхозтарның тараажылары кызыл-тас чажарының планын республикада бир дугаарында доосканнар. Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхоз болгаш «Большевик» совхоз часкы хову ажылдарын эки организастап, ам кызыл-тастың хөй кезиин чажып алганнар.

Чамдык районнарда эрте чажар тараа культураларының чажылгазының хожудап турары часкы чер андарылгазындан база хамааржыр. Чижээ, Эрзин район 3749 гадан чүгле 400 ганы андарган болгаш чажылга талазы-биле кожазы Тес-Хем райондан каш катап хожудап турар. Өвүр, Бай-Тайга районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларында чер андарылгазы база оожум чоруп турар.

Республикада бо чылдың часкы хову ажылдарының темпизи эрткен чылдыындап бүдүн чартык катап оожум. Ооң чылдагаанын колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары бо чылын час орайтаан, соок, хаттыг хүннер болуп турганында деп тайылбырлап турар. Ынчалза-даа ажылдың удуртулгазында, организастаашкынында бар четпестерни чамдык эштер ыттавайн турарлар. Элээн хөй тракторларның септелгези хожудап, ховуларже чаа үнген. Чамдык ажыл-агыйларда механизатор кадрлар чедишпес, оларны амга чедир четчелеп келген болгаш олар колдуунда чаңгыс вэлчег-биле ажылдаарынга четчир. Таңдыда «Тиилелге» совхоз хову турлагларын механизаторлар болгаш тараажылар ховуларга барып ажылдай бергенде буу-хаа белеткээн. Бо болгаш өске-даа четпестер ажылды дүргедедиринге, шынарын бедидеринге кандыг салдарлыг болганын, болуп-даа турарын билир херек.

Ам Тываның кайы-даа девискээринде частың чылыг хүннери хүннеп турар. Частың улуг үүлезин бүдүреринге шак, минута бүрүзү үнелиг. Таарымчалыг шаг-үени чөп ажыглаар херек. Эрте чажар тараа культураларының, ылаңгыя кызыл-тастың, база чочак-тарааның, тарымал тооруктуң тарылгазын мурнай доозар дээш бүгү хемчеглерни алыр, оон улаштыр арбайның, суланың болгаш өске-даа культураларның чажылгазын чорудар. Ынчалза-даа бүгү көдээ ажылагый культураларының тарылгазын ылап-ла чаңгыс угда доозар эвес, чер-чериниң байдалынга кандыг культураларны кайы үеде тарыыры ажыктыг болурун өөренип көөрү чугула.

Тываның тараажылары бо чылын суггарылгаже онза күштү салып турганы, гектар бүрүзүнден 14 центнерден эвээш эвес дүжүттү алырын социалистиг хүлээлгезинде айыткан. Май 6-га чедир республикада часкы суггарылганың планы 42,1 хуу күүсеттинген. Хөй чер суггарар Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем районнар суггарылганы багай эвес чорудуп турар. Мурнунда чылдарда суггарылга ажылы шоолуг чорбайн турган Каа-Хем район муң ажыг га, Бий-Хем—чеди чүс ажыг га черни суггарып алган.

Өске районнарда суггарылга ажылы оожум. Ылаңгыя Таңды районнуң ажыл-агыйлары планда көрдүнген 3552 гектардан чүгле 410 гектарны суггарган. Чөөн-Хемчик районда суггарылга чаа-ла 40 хуу чедип турар. Хемнер баштарында, тайгаларда сугнуң курлавыры—хар, дош чүм хевээр болганда, амгы чылыг хүннерде суг чугаажок улгадыр. Чер болганга суггарылгаже улуг күштү салыр херек. Чамдык районнарда суггарыкчыларның саны эвээш, дүнеги суггарылганы организаставайн турары четпес. Четчир санныг суггарыкчыларны тургузуп, оларны дүн-хүн иштинде ийи өэлчег-биле ажылдадырып, чемни ол ажылдап турар черинге чедирип бээрин организастаар херек.

Часкы хову ажылдарының темпизин дүргедедири-биле кады ажылдың шынарынче онза кичээнгейни салыр. Районнарның көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң болгаш ажыл-агыйларның агрономнары, хову-трактор бригадаларының бригадирлери, учётчиктери бүгү ажылдарның шынарын хүн бүрү контрольдаар, четпестерни дораан чайладыр ужурлуг.

Партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары ховуларның ажыл-ишчилериниң ортузунга политмассалыг ажылды чорударда, социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде, мурнакчыларны илередирде ажылдың чүгле хемчээлин эвес, ооң шынарын база көөр ужурлуг. Черни кыдыра андарар, шөлдерниң уштарын дескилевес, суггарылганың дешпилгелиг аргаларын ажыглавайн, шокарлай суггарар дээн ышкаш хажыдыышкыннар Бай-Тайганың «Тээли» совхозунда болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйларда илереп турар. Ындыг четпестерни чайладыр херек.

Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга уткуштур Тываның тараажыларының алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседириниң үндезиин салырын, тарылганы эң дээре агротехниктиг хуусааларда, бедик шынарлыг чорударын шиитпирлээр.

Совет Эвилелиниң фашистиг Германияны ашкан тиилелгезиниң хүнүнден бээр 25 чыл оюо келир чылын болуру-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Журналистер эвилели болгаш Совет Армияның база Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелели республика, область, хоорай, район солуннарынга, радиога болгаш телевидениеге маадырлыг-патриотчу темаларны эң эки чырыдары дээш бүгү-эвилел конкурузун чарлаан.

«Улуг тиилелге» деп девиз-биле чорудар чогаадыкчы конкурска редакцияларның киржилгезин социалистиг Ада-чурттуң чепсектиг камгалалының дугайында В. И. Ленинниң идеяларын пропагандалап турар, Совет күрүнениң камгаланыр аргазын быжыглаар дугайында бистиң партиявыстың доктаамал сагып салыышкынын илередип турар, Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга совет дайынчыларның массалыг маадырлыг чорууну, фашистиг шериглерни чылча шавар талазы-биле Совет Армияның тиилелгелиг тулчуушкуннарының болгаш хемчеглериниң дугайын, тыылда ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның эрес-маадырлыг күш-ажылының дугайын чугаалап турар материалдарны ёзугаар үнелеп көөр аваар.

Улуг тиилелгеге алдар кылдыр

Моон-биле кады совет дайынчыларның амгы амыдыралын болгаш дайынчы өөредилгезин, Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында хоойлунуң амыдыралга боттаныышкынын, социалистиг Төрээн чуртту камгалаар деп боттарының ыдыктыг хүлээлгезин күүседиринге аныяктарның белеткелин солуннар, радио болгаш телевидение канчаар чырыдып турарын база барымдаалап көөр.

Конкурстуң тиилекчилеринге кайызы-даа 400 рубль бирги үш шаңналды, кайызы-даа 250 рубль ийиги он шаңналды, кайызы-даа 100 рубль үшкү он ийи шаңналды доктааткан. Редакцияга шаңналдар-биле кады ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң бижиктери-биле шаңнаар. Оон аңгыда ССРЭ-ниң ДОСААФ-тың Төп Комитеди чер-чер солуннарынга, радиога болгаш телевидениеге маадырлыг-патриотчу темаларны эң эки чырытканы дээш тыпсыр шаңналдарны база доктааткан. Акша шаңналдарын маадырлыг-патриотчу теманы чырыдарынга улуг салыышкынны киирген эң идепкейлиг штаттан дашкаар авторларны болгаш профессионал журналистерни деткип шаңнаарынга киирер.

Конкурстуң түңнелдерин үндүрер Төп жюрини тургускан. Бодунуң ээлчээнде республика эвилелдери, край болгаш область журналистер организацияларының чер-чериниң жюрилерин тургузар, ол жюрилер шаңналга киирер материалдарны шилип алыр болгаш оларны 1970 чылдың март 15-те конкурстуң Төп жюризинге киирер.

Тиилелге хүнүн Тыва АССР-ге демдеглээн

Барыын-Хемчик

Районнуң ажылчы чону фашистиг Германияны баскан Тиилелге хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннинг уткаан. Ниитизи-биле бо чылын 28 муң хураган өстүрүп алыр, а сөөлгү хүннерге чедир 23 муң хире хураган алдынган, хой оолдаашкыны үргүлчүлеп турар. Тараа культураларының 60 ажыг хуузу чаштынган.

Культура бажыңы көрүштүг шиметтинген турган. Байырлал кежээзинге район төвүнүң болгаш чоок кавының чону лейтенант В. Яковлевтиң дончу илеткелин улуг сонуургалдыг дыңнаан. Партизан-пенсионер. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи 15 кижиге Тиилелгениң юбилей медалын тывыскан.

Байырлалдың кежээлери районнуң бүгү черлеринге көрүштүг, массалыг болган. Ак-Довурак хоорайның Культура бажыңынга майор В. Кожевниковтуң илеткелин аңаа чыылган чон кичээнгейлиг дыңнаан. Митингиниң киржикчилеринге аныяктарның «Хемчиктиң одуу» деп концертин көргүскен.

Эрзин

Байырлалдың бүдүүзүнде районнуң Культура бажыңынга капитан А. Трачев илеткел кылган.

Тиилелгениң хүнүнде «Чаа орук» колхозтуң төвүнде кызыл партизаннар тураскаалынга чечектер аппарып салган. Эрзин болгаш районнуң өске-даа суурларынга, ферма болгаш бригада төптеринге массалыг оюннар улажып турган.

Чөөн-Хемчик

Совет улустуң, бистиң алдарлыг армиявыстың фашистиг Германияны баскан Тиилелге хүнүн районнуң чону организастыг болгаш ажыл-ишчи белектиг уткаан. Тараажылар шык базырыышкынын чогуур өйүнде хандырган, бо хүннерде үш муң хире гектар шөлдү суггарган, сес муң ажыг гектарны андарган, тараа культураларының чажылдазы бүгү черлерде калбарган.

Районнуң ажыл-агый, бүдүрүлге, албан организация коллективтеринге митингилер, уткулганың хуралдары болган. Район төвүнде Культура бажыңынга майор эш Козловскийниң илеткели, аңаа чыылган чоннуң кичээнгейин хаара туткан. Ол бүгү хуралдарга элээн каш кижилерге Тиилелгениң юбилей медалын тывыскылаан. Оларның аразында лесхозтуң директору М. Игумнов, СЭКП XXII съездизин аттыг совхозтуң директору Т. Пичен-оол, автобааза директору Т. Тураев болгаш оон-даа өске эштерни айтып болур.

Өвүр

Районнуң ажылчы чону Тиилелге хүнүн чаңгыс эпсеткилдиг, күш-ажылчы демдеглээн. Хандагайтыда тудуг участогунуң коллективи чурталга бажыңнары кылыыл чартык чыл планын барык күүседир чоокшулаан. Чараш-оолдуң болгаш Быстан-оолдуң бригадалары Тиилелге хүнүнге уткуштур 2—2 аал чурттаар бажыңнарын тудуп доосган. Районнуң малчыннары байырлал хүнүн база күш-ажылчы белектиг уткаан.

Район төвүнде Культура бажыңынга майор Н. Брустенниковтуң илеткели солун болган. Тиилелге хүнүнге холбаштырган лекцияларны, беседаларны байырлал кежээлеринде бүгү черлерге организастаан турган. Ол хүннерде массалыг оюннар, аныяктарның күш-культура болгаш спорт көргүзүглери солун болган.

Тес-Хем

Тиилелге хүнүн уткаан чоннуң хуралдары, байырлыг кежээлер районнуң бүгү черлеринге организастыг болган. Тес-хемчилер ажыл-иште чедиишкиннерин демдеглевишаан, моон соңгаар улам бедик көргүзүглерлиг болурунга тодаргай сорулганы ол хуралдарынга илередип турган.

Район тараа культураларының чажылдазын доосқан, ам пландан ажыр тарылганы чорутпушаан, кол кичээнгейни мал чеми культураларже угландырып турар.

«Ак-Эрик» колхоз бо чылын мал чемин 1000 гектарга тарыыр планныг, ам ону баштайгы хүннерде 150 гектарда тараан. Колхозтуң суггарыкчылары база кызымак ажылдап турар. Тес-Хемниң болгаш Чодурааның шөлдеринде тараажыларның күш-ажылы база улам хайныгып турар. Ол ышкаш төрээн суурун чаагайжыдары дээш воскресниктер чер болганда калбарган.

Тиилелге хүнүнде аныяктарның күш-культура болгаш спорт оюннары көрүштүг болган. Районнуң шилиндек 32 мөгелериниң харылзааа ажылдакчызы Василий Шимит шүүлген. Бут бөмбүүнүң 4, хол бөмбүүнүң 4 командаларының эш-хуу ужуражылгазы болган, хөл-шыдыраа маргылдаазы база солун эрткен. Самагалдайның ногаан театрынга ол хүн концерттер улажып турган.

ЧУРУКТА: школачыларның чечек салып турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Бо чылын Барыын-Хемчик районнуң девискээринге хар улуг чагтан болгаш сугнуң курлавыры элбек. Ындыг турбуже, суггарылганың темпизи кайы-даа ажыл-агыйларда шыдажыр аргажок оожум чоруп турар.

Суггарылганың дешпилгелиг аргаларын ёзугаар, арыктай болгаш калбартыр аксыр арга-биле суггарылга чорударын хөй удаа чугаалажып келген. Часкы суггарылганы 8900 гектарга чорударын социалистиг хүлээлгеде айыткан.

Оортан бөгүнге чедир чүгле 3022 гектарны биэзги-ле бөдүүн арга-биле суггарган. Ылаңгыя тарылга шөлүнүң 60 ажыг хуузун суггаттыг чер ээлеп турар. «Барлык» совхозта байдал дүвүрээзиниг.

План ёзугаар суггатка 215 кижи ажылдаар турда, ам чүгле 68 кижи ажылдап турар. Суггарыкчылар аъш-чем, хер-херекселдер, транспорт болгаш резин идиктер-биле чогумчалыг хандыртынмаан. Барлыктың суу четче ажыглаттынмайн, Хемчикче халас агып, кирип чыдар.

Шак мындыг организас чок байдалдың түңнелинде эрткен чылын суггаттыг черден эң куду дүжүт алганын совхозтуң удуртукчулары уткан ышкаш-тыр. Черниң дажын, хараганын аштаар болгаш хаттың хөрзүннү үрей шаварын болдурбас талазы-биле тодаргай ажылдап кылган хемчеглер эвээш.

Часкы хову ажылынга бир хүн хамаан чок, минутаны безин аңаа хөй эрттирери хараадаңчыг. Часкы тарылганы эрттирериниң дайынчы штавы—районнуң көдээ ажылагый эргелели (начальниги эш Темир-оол, кол агроном эш Коблов) дыка шүшпең ажылдап турар.

Тарылганың, суггарылганың шынары, техниканың ажыглалы канчаар чоруп турарының дугайында хыналда кошкак. Чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле эртемге үндезилээн хемчеглерни ажылдап кылбайн турар.

Часкы тарылганың темпизин дүргедедир төлээде, СЭКП райкомунуң бюрозу көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелиниң, ажыл-агыйларның болгаш партия организацияларының удуртукчуларындан негелдени күштелдирбес болза, гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 11 центнер тарааны, суггаттыг черлерден — 14,7 центнер тарааны, кукурузаның 185 центнер ногаан массазын, 80 центнер картофельди алыр дээш социалистиг хүлээлгени күүседиринге бергелер таваржыры чадавас.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

Хөгжүм үнү диңмиреп турда...

Май 9-та Кызыл хоорайга кайгамчыктыг кааң аяс хүн турган. Эртенги 9—10 шактарда-ла хоорайның кудумчуларынга байырлалдыы-биле шиник кеттинген улуг-биче чон сынмарлаштыр үнүп келген. Чоң аразында орден хавыязын кадаан Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-даа эмгежок хөй. Гастелло аттыг парктың кирер эжииниң аскынга үрер-хөгжүм байырлалдың марыжын удаадараа ойнап турган. Хүндүскүнүң 11 шак чоокшулап орда Ленин кудумчузунуң бажында Ада-чурттуң дайынынга маадырлыы-биле өлгеннерниң тураскаалы турар черниң чоок-кавызынга кижиниң хөйүнге өрү октаан мячик черге дүжер аргажок деп болур. Тураскаалче баар аллеяның ол-бо талазынга пионерлер шугумналдыр турупкан болгаш, тураскаалдың ийи кыдыында хүндүлүг таңныыл турупкан.

Дараазында шеригниң Н кезээниң тугун кырында хииски дип алган бронетранспортёр кудумчулап эрткен соонда, тайбың үеде өскеш ам шериг албаны эрттирип турарлар сүр күштүг, сиртиледир базып эрткен. Ооң соо-биле хоорайның № 2 тыва школазының үстүкү класстарының өөреникчилери келир үениң солдаттары кызыл-кызыл испанка бөрттерлиг бөлүк оолдар тураскаалга кээп, кончуг улуг тергиик венокту эккеп салган. Дараазында № 7 школаның өөреникчилери ак-көк испанкаларлыг бөлүк кыстар пөш будуундан кылган шөйбек венокту доора көдүрүп алгаш, тураскаалдың баарынга эккеп салганнар. Ындыг янзылыг өске-даа школаларның, албан организации, бүдүрүлге черлериниң төлээлери 20 ырак ажыг венокту аппарып салган. Венок салган сапыпда-ла дээр өрү ак-көк, кызыл ракеталар аттыгып үнүп турган.

Венок салган делегация бүрүзү ужу-кыдыы көзүлбес кончуг хөй чыскаалганнарга үдеткен болган. Чыскаалганнарның, ылаңгыя школачыларның холунда ховунуң диириг чечектери, «партияга алдар!» деп бижиктилээн лозуң, плакат...

Фашистиг Германияны тиилээниниң 24 чылының байырлалында найысылалдың ажылчы чону чоокта чаа демдеглээнивис май 1-де ышкаш, сүр күштүг хөй кижи киржикчилиг чыскаалып эрткен.

Таңды районнуң Оңгар-Ховуда ужу-кыдыы көзүлбес тараа шөлдери чаттыла берген чыдар. Ында «Коммунизмниң херели» колхозтуң ийи хову бригадалары туруп турар. Шөлдерге тракторлар дириңнейнип турар. Механизаторлар кызыл-тасты чаштырып эгелээн.

Ниитизи-биле 5020 гектарга чаштырар, гектардан 10 центнер дүжүттү алыр, 1000 га черни куруктур андарар деп хүлээнген № 1 бригадада сес трактор агрегады чаштырыышкынны чорудуп турар. Трактористерниң хөй нуруузу нормазын ажыр күүседирин чедип алган. Ол дээрге, хүнде чаңгыс агрегат-биле 50—60 га черге чаштырары-дыр.

Бо хүннерде № 2 бригада мурнунда чоруп турар. Аңаа шылчиир тукчугашты тывыскан. Ол бригадада П. Ензак, В. Оюн, М. Оюн олар чаштырыышкынга шылгарап турар.

Хову турлаанда агитас-массалыг ажылды, чарышты парторганизация эки тургускан. Ажылдың түңнелин беш хонгаш үндүрүп, мурнакчыларга шаңналды тыпсып турар.

С. ФЕОКТИСТОВ.

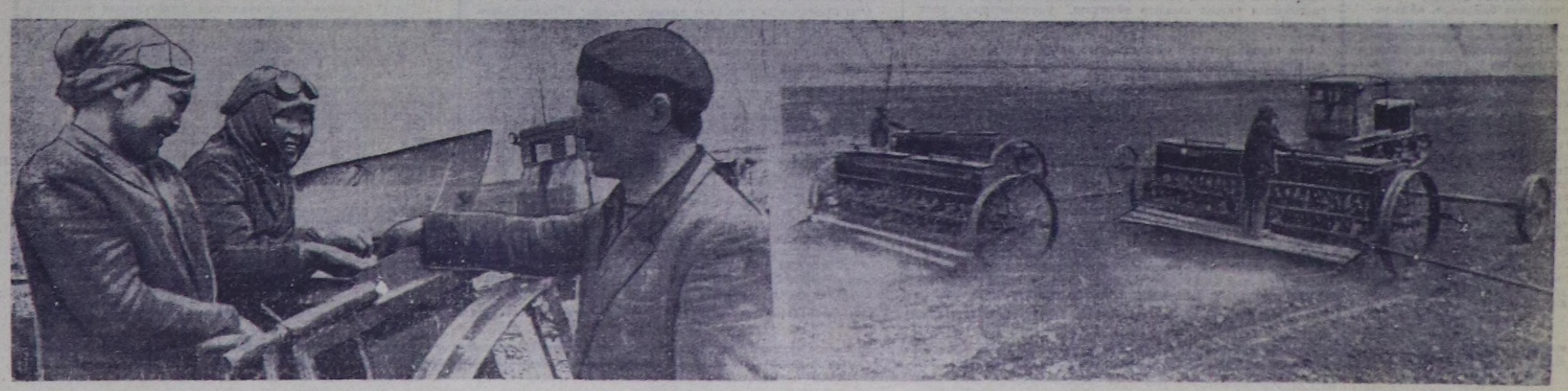

ЧУРУКТА: бирги бригадада тракторист Г. Лев бодунуң чаштырыкчылары Оюн Шура болгаш Катя Монгуш биле (оң талазында).

Оюн Кара-оолдуң агрегады чаштырып тур.

Фото авторнуу.

Чурттуң ховуларында

Майның чылыг хүннери тарылганы чорударынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Час чер ажылдакчыларын далаштыра берген. ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң медээлери-биле алырга, май 5-ке чедир чурттуң колхозтары болгаш совхозтары чазын чажар тараа культураларны 53 миллион 819 муң гектарга тараан, азы планын 35 хуу күүсеткен.

34 миллион ажыг гектарга тараа болгаш тараа-бобы культураларны (кукурузаны санаваска) чашкан, ол болза даалганың 35 хуузу болур. Ооң иштинден 13 миллион гектарга кызыл-тасты чашкан.

Час Волга, Урал, Сибирьде эгелээн. Тарылганың фронтузу хүн тудум-на калбарып турар. Шаг-үе тараажыларны далаштырып турар.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

АВАНГАРДЧЫ РОЛЬДУУН АМ-ДАА ДЭЭШТИГ БЕДИДЕР

Совхозтуң экономиктиг күчүзүн быжыглаар, мал болгаш чер ажылындан алыр продукцияны көвүдедир, күрүне мурнунга хүлээлгелерни күүседир талазы-биле организас-массалыг ажылдарны совхозта партия организациялары ажыл-агыйорганнары-биле кады чорудуп турар. Партком болгаш ооң чер-черде эге организациялары чон ортузунга организастыг, политиктиг ажылдарны дээштиг калбартып чоруткаының түңнелинде совхозтуң экономиказы элээн быжыгып, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнели бедээн.

Ылаңгыя ажыл-ишчилерниң идепкейжи чоруу көдүрлүп, мурнакчыларның саны көвүдээн. Оларга материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинни чедирген турарын партия организациялары боттандырып турар. Эрткен чылын бүдүрүлгеге эки ажылдаан малчыннарга болгаш механизаторларга 3000 рубльдиң шаңналын тывыскан болгаш пландан ажыр малдың чаш төлүн алган малчыннарга 88 анай, хураганны база тараажыларга 5 тонна тарааны берген. Мурнакчы малчыннар О. Самбал-Норбу, М. Шагдыр, О. Доржу, О. Серен, О. Данпай, О. Дажы-Намчал олар 600—800 рубль немелде төлевирни алган. Малчыннарның республика конкурузунга О. Шортак, О. Доржу, М. Шагдыр олар тиилекчилер болган. Оон аңгыда 7 кижиге халас путёвканы берген.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунуң бүдүүзү—1969 ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозарынче ажыл-ишчилерни мобилизастаар сорулга-биле партком, совхозтуң дирекциязы чылдың мурнунда салдынган сорулгаларны тус-тус коллективтерниң хуралдарынга таныштырып, ону күүседириниң оруктарын чугаалашкан. Социалистиг хүлээлгелерни малчын, тараачын бүрүзүнге чедирген.

Бүгү коммунистерниң хуралынга совхозтуң экономиказын улам ыңай хөгжүдеринге оларның ролюнуң дугайында айтырыгны чугаалашкаш, моон соңгаар ол талазы-биле чорудар ажылдарны тодаргайлап көрген. Коммунистерниң авангардчы ролюн көдүргени багай эвес түңнелге чедирген. Ол дугайын бирги кварталдың түңнели көргүзүп турар. Агаар-бойдустуң таарымча чок берге байдалын бистиң малчыннарывыс маадырлыы-биле ажып эрткен. Совхозтуң экономиказында кол черни ээлеп турар мал массалыг когаралга таварышпаан.

Эки түңнелдерни чедип алганы дээш салбырлар аразынга шилчиир Кызыл тукту Бора-Тайга салбырынга, сүттү бүдүрер, садар талазы-биле эки көргүзүгнү чедип алган Ак-Даш сүт-бараан фермазынга, мал төлүн менди камгалап алган Кызыл-Тайга хойжу бригадага шилчиир вымпелдерни тывыскан. Совхоз 22 тонна сүттү пландан ажыр күрүнеге саткан. Малдың чаш төлүн камгалап алырынга коммунистер М. Натпит-оол, О. Дажы-Намчал, М. Оттук, О. Чимит-Доржу, О. Конгар, О. Мурзуука олар мурнакчы чоруун көргүскеннер. Саанчылар С. Кара, О. Шортак, Д. Серен, О. Үндес олар хөй сүттү саап алганнар. Совхозта 262 коммунистерниң 165-жи бүдүрүлгеде. Олар бүдүрүлгениң кол кужу болгаш күш-ажылдың организакчылары, чаа чүүлдерниң эгелекчилери болуп турар.

Иштики курлавырларны ажыглап тургаш, совхозтуң экономиктиг күчү-шыдалын хөгжүдеринге кылдынып турар ажылдардан аңгыда четпестер база бар. 1968 чылда бүдүрген мал продуктуларының бот-үнези улгаткан. Ооң кол чылдагааны—малдың массалыы-биле кызырап турарында. Эрткен чылын малдың кызыраарындан хөй түңнүг когаралга совхоз таварышкан. Шээр малдың чаш төлүн камгалап алыры күүсеттинген болза-даа, 100 баш инекке онааштыр чүгле 57 бызаа алдынган. Бүдүрүкчү малдар четчир, а оларның ажаалдазы куду деңнелде. Амдыгаа чедир тарып боозадырын организастап чорудар пунктуну тургуспаан. Ону удуртукчулар-даа, специалистер-даа холга албаан. Малдың өлүп хораар чоруу катаптап турар. Эъткир угланыышкынныг мал ажылының дугайында айтырыг анаа бир агым болу берген. Күрүнеге садар малдың семиртилгезин багай организастаан. Ооң уламындан оларның саны хөй-даа болза шынары куду болуп турар.

Үстүнде болгаш өске-даа четпестерни чайладырда мал ажылынга кадрларны шын шилип, оларның ажылынга хүн бүрүде дузаны чедирери чугула. Мал ажылын эртемге үндезилеп сайзырадырын чедип алыр дээш бүгү күштү салыры негеттинип турар.

Тараажыларның, малчыннарның, механизаторларның ортузунга агротехниктиг, зооветеринарлыг өөредилгени калбартырын чер-черде партия эге организациялары чедип алыр ужурлуг. Оон ыңай хаван, куш ажылын сайзырадырының айтырыгларын бүгү талалыг өөренип көөр болгаш ногаа тарылгазын организастаар херек. Бо бүгү херектерге совхозта коммунистер авангардчы ролюн ам-даа бедидер ужурлуг.

О.МАСПЫЙ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район, «Сүт-Хөл» совхоз.

Шынның почтазындан 1969

Коммунистиң ажыл-херээ

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта коммунист Кыргыс Чигжит 1951 чылдан бээр колхозтуң төрүүр хой малын үзүктел чок малдап келген болгаш 17 чыл иштинде бодунуң төрээн колхозунга 6800 ажыг хойну өстүрүп дужааган.

Малчын Чигжит чыл бүрүде бодунга быжыглаан төрүүр чүс баш хой бүрүзүнден 85—102 баш хураганны камгалап ап келген болгаш эрткен чылдарның иштинде колхозтан 25 хураганны немелде төлевирге алган. Коммунист хойжу Кыргыс Чигжит 1969 ажыл-агый чылында В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражыр дээш, бедиткен хүлээлгени алган ажылдап турар. Бо чылын чүс хойдан 95 хураганны камгалап, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргып, бодунуң кужу-биле 35 тонна мал чемин белеткеп, 20 тонна өдекти бөлүп алырын хүлээнген. Ол бодунга алган социалистиг хүлээлгезин күүседип эгелээн. Төрээн 392 хоюндан 410 хураганны камгалап, 20 ажыг тонна өдекти бөлүп алган болгаш кыштаанның септелгезинче кирипкен.

Ч. БАР-ООЛ.

Хендергениң малчыны

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң Хендергениң Арыг-Адаа деп черде 106 баш аныяк инектерин бо кыжын бир кодан кылдыр үзүп тургускан.

Кыштың берге үезинде ынча хөй инекти азырап, ажаары белен эвес болур. Ынчалза-даа кадарчы Шулуу Донгакович Чамзы могаг чок ажылдаан. Инектер кыштың болгаш частың эрткен айларында хорамча чок болган.

Эш Чамзы оон ыңай бо чылын бир дугаарында төрээн 60 ажыг хунажынның бызааларын база менди алган. Чаш бызааларны кадык-шыырак кылдыр доруктуруп турар.

Кыш эртсе-даа, малчынның чымыштыг ажылы үргүлчүлевишаан. Чүге дизе Хендергениң байдалынга часкы соок берге, чамдыкта харын-даа чаап келир болгаш чаш бызаалар хүн бүрү немежип турар. Ынчангаш бо үеде база-ла дүн-хүн чок шудургу ажылдаары негеттинер, бичии-ле кошкаар болза хоржок. Шулуу Донгакович шак ынчаар ажылдап турар.

Н. ХОВАЛЫГ.

Өөрүнчүг чедиишкиннер

Эрзин районда Ленин аттыг колхозтуң малчыннарынга чедер дээш, оңгул-чиңгил орук-биле халдып ор бис. Орук дургаар ажыл-иш хайнып, тараажылар часкы хову ажылдарынче кидин түлүк кирипкен болгаш, машина-тракторнуң ыыт-шимээни ана кулак уюк чүве. Хову бригадазын оя хаккаш, дөъштеп, ында бир баалык кырынга үне халдып келдивис. Дөө ол шатта ааржы дег ак чүзүнүг хойлар чер ажа чапты берген таваар оъттап чорлар.

Хойларны хоюспас дээш, таваар чортпушаан, кадарчының чанынга кээп доктааптывыс. Ол холдарын сунмушаан.:

— Экии, кайызын үнгеш, кайнаар сунуп, чүү дугайлыг чоруурунар ол — деп ылавылап айтырды. Келген херээвисти бирден-бирээ чокка чугаалап бердим.

Бистиң аравыска чугаа-соот хөнүй берди. Мээң мурнумда олурар додуккан хүрең арынныг кижини Санчы Казакович Бадарчы дээр. Ол колхозтуң мурнакчы хойжузу.

Хөөрежип олурар аравыста ында бир кара баштыг ак хой ээзиниң чанынга маңнап келгеш, ооң холдарын чылгай берди.

— Кужу арган боорга, азырап кыштаан кижи мен. Чөм дилеп турары ол-дур ийин — диди.

Санчы Казакович баштай колхозтуң тудуг бригадазынга бызаңчылап турган. Ооң соонда бодунуң чажындан тура-ла ынак ажылы хой кадарчылай берген. Он ажыг чылдарның иштинде ол кандыг бергелерге таварышпаан дээрил. Чайның тунааргай изиин-даа, кыштың чыккылама соогу-даа ооң соруун сыкпаан. Хар кылып дүшкенде хойларын талбыйлап каан шаттарга, шуурганнай бергенде хаялар аразы ыжык черлерге кадарарын, кужу арып баксыраанарын азырап тургаш кыштан менди, хүр ажырып ап чораан.

Бо кышты канчаар эрттиргенин айтырарымга, ол мынча диди:

— Улуг соок дүшкенинден дыка-ла берге кыш барды. Энир чылын белеткеп алган 15 тонна сигеним-биле хойларның баксырааның азырап, а шала шыыракарын одар солуп, ээлчештир кадарып тургаш менди ажырдым.

Хой малдап эгелээ-ле бо хүнге чедир мал чудаткан, аарыг-аржыктан мал өлүрген деп чемеледип көрбээн. Ооң кадарган малы чыл бүрүде менди-чаагай боол келген. Эрткен 1968 чылда төрүүр 100 баш хойга онаапттыр 92 хураганны, бо чылын 347 төрээн хоюндан 347 хураганны менди алган.

Кыштагдан чазагже көжерде, кажаааларның көржениин хооргаш, иштин арыг кылдыр аштап каан.

— Час келген, чылыг дүшкен дээш, кажан-даа оожургавас, малдың ажаалда, кададынче улам кичээнгей салыр, кыштагдан чазагже эрте көжеринче далашпас улус бис, час янзы-бүрү болгулаар, чамдыкта соок хадын хадааш туруп бээр, а чамдыкта харын-даа чаай бээр, чадагай черге кижи чүнү-даа канчаар аайын тыппайн баар, ынчангаш чазагже чылдың-на май айда көжерге эки боор-дур— деп, ол чугаалады. Кышкы-даа, чайгы-даа үеде малдың кададын шын организастап турары хойжунуң ажылынга чедиишкиннерниң кол чүүлү болган. Чыл бүрүде 10—15 тонна сигенни бодунуң кужу-биле белеткеп ап келген.

Улуг башкы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш, социалистиг хүлээлгени хойжунуң өг-бүлези алган.

Ол аалдан чоруткаш, Кангык-Сайырда база бир малчын Александр Сендиевич Сендиниң аалынга келдивис. Аалдың коданында чаш хураганнар дешкилежип ойнаан, ана кижи магадап ханмас чүве. Кыштагда биче сараат сиген ам-даа арткан.

Александр Сендиевичиниң мал ажылынга стажы эвээш, ынчалза-даа кызымаккай күш-ажылының түңнелинде мурнакчы малчыннардан дудак чок ажылдап турар.

— Хүлээлгеңер ам канчаар күүсеттинип турарыл? —деп, оон айтырдым.

— Алган хүлээлгени чедиишкинниг күүседип алырынга кол чүүл кыштан малды хүр ажырып алыры болур. Бүгү хойлар кыштан хүр ашты, олар ам шупту оолдапкан. Ниитизи-биле 315 төрүүр хой бар чүве, оон 340 хураганны алдывыс, 25 хой ийистээни-биле 25 хураганны немей алдывыс — деп, харылады.

В. ХОМУШКУ.

Колхозчу тудугжулар

★ «ТЕРЕ-ХӨЛ» колхозтуң баштаар чери бо чылын чаңгыс аай төлевилел-биле хой кажааларын тудар деп шиитпирлээн. Каргы Хемниң унунда Сарзыл, Кыйыг-Баары, Белдир, Баян-Кол деп черлерге төрүүр хойларга узуну 30—30 метр кажааларны тудар.

Кажаалар тудар ыяш белеткээр звенолар четчир ыяшты черде белеткээн болгаш амгы үеде тудуг кылыр черлерже ыяш сөөртүлгезин чорудуп турар.

Тудугжулар кажааларны база тудуп эгелей берген.

К. КОЛ.

* * *

★ УЛУГ-ХЕМ районнуң Жданов аттыг колхозунуң тудуг бригадазы тус черниң тудуг материалы болур дашты тудугга ажыглап турар. Оймак деп черде ферманың инек кажаазының тудуунга херек 300 кубометр дашты белеткеп турар.

К. ЯНМАА.

ИЙИ-ТАЛ БРИГАДАЗЫНДА

Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал бригадазы план ёзугаар 5098 хураганны алыр тургаш, 5053 хураганны камгалап ап, планын 98 хуу күүсеткен. Хой оолдаашкыны ам-даа үргүлчүлеп турар. Кыштың байдалы берге-даа турган болза, бригаданың хойжулары чаш малды камгалап алырының планын чедиишкинниг күүседип болур дээрзинге чигзиниг чок.

Колхозтуң хоочун кадарчылары төрүүр 100 хойга онаапттыр хураганнарны: Тюлюш Сюрюнчап 103-тү, Ылып Маадыр-оол — 96-ны, Донгак Бадарчы — 94-тү, Доптуг-оол Севдажы — 88-ти алган.

К. СТАЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Улуг комбинаттың кижилери

Беш чылдың планында салдынган күш-ажылчы сорулгаларны кыска хуусаада эрестиг күүседири-биле хүлээнген ажылын эрестиг кылып турар ишчилер «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүдүрүлге участоктарында кайы хөй.

Даг-дүгү арыглаар фабриканың ийиги ээлчээнде руда арыглаар корпустарның өрээлдериниң кырын бетоннап, арматура салчырынга (үстүнде) тудугжу Монгуш Барчың эң-не кызымак ажылдап, хүнде үлүүн үргүлчү ажыр күүседип келген. Хамаарышкан ажылын бедик шынар-биле кылырынга чаңчыккан шалыпчыны өөрү мактап, оон үлегер-чижекти ап турарлар.

Ак-Довурактың даг-дүгү казып тывар руднигинге баарга машина-техниканың, хайныккан иштиң дааш-шимээни кулакка уюкталыр. Чер үттекчилеринден дуржулгалыг өрүмнекчи Николай Караханов (чурукта) база шалыпкын ажылдаарынга ынак. Кешкеленген хая-даштарның кырынче ол үнүп алгаш рудалыг черни өрүмнеп турда бо чурукту тырттырган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Септелгениң бот-үнезин улам-на чиигедир

«Сельхозтехника» бүдүрүлгелеринге бот-үнени ийи көргүзүгге: рубльдиң бараанныг продукциязынга акша чарыгдалын көпеек-биле болгаш кылыгның единицазының (тракторнуң, автомобильдиң, шимчедикчиниң) бот-үнези-биле планнап турар. Ооң-биле черге лештир, бүгү бараанныг продукцияның долу бот-үнезин планнап база барымдаалап турар.

1968 чылда септелге мастерскаяларының үндүрген продукциязынга план ёзугаар 1383 муң рубльди чарыгдаар турган, а херек кырында 1388 муң рубльди чарыгдаан азы пландан ажыр чарыгдааны 5 муң рубль болган.

Чадаана каттыжышкыны пландан 3,5 муң рубльди, Таңды каттыжышкыны 5,1 муң рубльди ажыр чарыгдаан. Шак ындыг артык чарыгдалдарны кылып турарының түңнелинде, үстүнде айыттынган каттыжышкыннарның септелге мастерскаялары планнаттынган орулга орнунга карылгалыг болуп турар. Бо саннарның көргүзүп турарын ёзугаар алырга, септелге ажылдарының бот-үнезин чиигедириниң бар курлавырлары ам-даа мырынай четпес ажыглаттынып турар-дыр. Бүгү талалыг болгаш ханы анализти кылып тургаш, ол курлавырларны илередир база ажыглалга киирер ужурлуг. Ынчангаш бүгү-ле септелге мастерскаяларынга экономиктиг ажылды экижидер херек. Курлавырларны база болдунар аргаларны илередип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидериниң талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылбышаан, дараазында чүүлдерни чедип алыры эргежок чугула: продукция бүдүрүп үндүрериңге хөй күш үнер ажылды эвээжедири, ажыл үезин ажыглаарын экижидери, мастерскаяны чыл дургузунда ажыл-биле үзүктел чок хандырары, кадрларны эки ажыглаары.

И. ОЛДЫРЕВ.

Эки боттаныышкын

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер техниктиг ажылдакчыларының Совет Тываның 25 чылының байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгезин боттандырып эгелээнин эрткен 4 айларның түңнели бадыткап турар. Арыглаалга фабриказы ол айларның онаалдазындан ажыр 47 муң рубльдиң бараанныг продукциязын берип, ону 74 муң рубльге сайгарган.

Айда ийи удаа

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырында партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының органы «Ленинчи орук» хана солуну бар.

Бо чылдың эгезинден бээр ол 6 катап үнген. Аңаа мурнакчыларның дуржулгазын, хөй-ниити организацияларының ажылын, тус-тус бригадалар аайы-биле кылдынган ажылда бар четпестерни доктаамал бижиир. Чижээ, апрельде үнген номерге «Мал ажылында байдал...», «Ада-иелерниң болгаш школаның бичии чаштарны кижизидеринге харысалгазы», «Дружинниктер, эш-хуузунуң суду», «Ленинчи субботник» дээш, өске-даа солун материалдарны парлаан.

Мен бодаарымга, бир чугула чүве— редколлегия кежигүннериниң талазындан солуннуң ажылын улам экижидер дугайында моон соңгаар-даа хемчеглерни алырындан аңгыда, аңаа парлаттынган шүгүмчүлелдиг материалдар талазы-биле хамаарышкан организациялар кандыг хемчеглерни алганын дараазында солунга дыңнадып тургаш, ындыг материалдарның улам дээштиг болурун чедип алыры болур.

О. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Дыңнакчыларның идепкейлиг киржилгези-биле

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ҮНДЕЗИННЕРИН ӨӨРЕНИР ШКОЛАНЫҢ КИЧЭЭЛИНДЕН

Хову-Аксында «Тывакобальт» комбинаттың партия организациязының чанында марксизм-ленинизм үндезиннериниң школазының кичээлинге чоокта чаа олуруштум. Кичээлди комбинаттың директору А. И. Ванжа чорудуп турду.

Мугур 7 шак турда, школаның ленинчи өрээлинге 19 дыңнакчылар чыглып келдилер. Кичээлге «Материалистиг диалектиканың хоойлулары» деп, мурнунда өөренип эрткен темага хамаарыштыр беседалаашкын болду. Комбинаттың кадрлар килдизиниң начальниги С. К. Чанзан-оол бир дугаарында сөс алгаш, удурланышкак чүүлдерниң чаңгыс эвиниң болгаш демиселиниң хоойлузунуң дугайында тодаргайы-биле чугаалап, бойдустан болгаш ниитилел хөгжүлдезинден чижектерни киирди. Ооң чугаазынга дыңнакчы Ю. В. Попков немеп чугаалаан. Медерел билиишкинниң чорудулгазынга ол доктаап, Д. И. Менделеевтиң бөлүглеп хуваар системазын чижек кылдыр айыткаш, удурланышкак эвес болгаш удурланышкак чөрүлдээлерниң туруп турарын айытты.

Ооң соонда үстүнде айыткаывыс ол-ла эштер катап сөс алгылааш, баштайгы амыдыралдың общиналыг тургузуунда болгаш коммунизм үезинде чөрүлдээлерниң утказының дугайында оларның аразынга маргылдаа туруп келген. Ынчангаш баштайгы амыдыралдың общиналыг тургузуунуң үезинде эгезинде удурланышкак чөрүлдээлер чок турган, оон соонда төрел бөлүктери үрелип, аңгылар—кулдар болгаш кул ээлекчилери тыптып келирге — удурланышкак чөрүлдээлер база тыптып келген деп түңнелди пропагандистиң дузазы-биле кылып алдылар. Ынчаарга Коммунизм үезинде удурланышкак чөрүлдээлер чок болур, чүге дээрге социализм үезинде-ле удурланышкак аңгылар болгаш социал кезектер чок болу бээр. «Ниитилелдиң аңгыларга болгаш социал кезектерге үлеттинген турары коммунизм үезинде чок апаар...» деп, СЭКП-ның Программазында чугаалаан.

Оон соонда материалистиг диалектиканың ийиги хоойлузун—сан талазы-биле өскерлиишкиннерниң шынар талазы-биле өскерлиишкиннерже шилчииириниң хоойлузун дыңнакчылар чугаалажып кирипкен. Аңаа дыңнакчы А. М. Апаков сөс алды. Ол шын-даа болза долу эвес харылады. Ооң-биле кады ол колдуунда конспектизин номчуп кагды. Пропагандист эш Ванжа шураашкыннарның хөй янзылыының дугайында байдалды чугаалап, аңаа бо хүннерниң амыдыралындан чижектер киирерин дилээн.

Эш Апаков хөгжүлдеге шураашкыннарның бирээзи кылдыр амгы үеде ажыл-агыйда чоруп турар реформаны — планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг беришкинниң чаа системазынга кирип турарын чижеглеп чугаалады.

Оон пропагандист мындыг айтырыг салды: «Тывакобальт» комбинаттың хөгжүлдезинге шураашкын болган бе? Дыңнакчылар ону дораан-на сонуургай бердилер. Дыңнакчы М. М. Меркулов янзы-бүрү шураашкыннар турар болгай деп, ындыг тодаргай эвес чугаалады. Өске дыңнакчылар, чижээ, эштер Попков, Исаков, Петраченков база-ла беседага киржи берген. Оларның чамдыызы комбинаттың ажылынга шураашкын туруп болур, а өскелери—маңаа шураашкын дугайында чугаа-даа туруп болбас дижип турлар. Ылангыя эш Петраченков тургаш: чогуур негелделер турда, алюминиядан алдынны ап болур, мында шураашкын бар-дыр, сан шынар болуп шилчий бергени ол-дур, а бистиң комбинатты алырга мындыг чүве чок-тур деп чугаалады. Чамдык кижилер ниитилелге хамаарыштыр шураашкыннарны ылгап билири берге-даа дидирлер.

Эш Чанзан-оол мынча диди: бистиң тудугга комбинатты ажыглалга киирери-биле холбашкан негелделер туруп келир, оон соонда ону ажыглалга кириптер, ынчангаш чаа чүве—ажылдап турар комбинат туруп келир-дир. А эш Попков ол бодалды деткээш, домна суугузун ажыглалга киирери-биле холбашкан чижек чугаалады. Бо ийи эштиң шын харылап турарын эш Ванжа деткип кагды, комбинат продукцияны берип эгелей бээрге, улуг эвес шураашкын болур, ол бо чылын болур болгай дээрзин ол айыткан.

Оон ыңай хүлээвести хүлээвезиниң хоойлузун кичээлге чугаалажып көрген. Бо талазы-биле эки харыны дыңнакчы Е. И. Милоновская берген. Хөгжүлдениң чугула демдээ—салгаашкынныг болурун ол демдеглээш, Кыдатта ам реакция болуп турар-дыр, ынчалза-даа ол түр болуушкун болур, ниитилелдиң хөгжүлдезинге ол моондак болза-даа, хөгжүлдениң бодун ол чайладып шыдавас деп чугаалады. Өске дыңнакчылар база немелделерни кылып турган. Кичээл ооң-биле төнду.

Дараазында кичээлге материалистиг диалектиканың категориязын чугаалажыр бис деп, пропагандист чарлаан. Пропагандист эш Ванжа марксизм-ленинизм үндезиннерин өөренириниң школазынга философияның эң берге айтырыгларының бирээзин—диалектиканың хоойлуларын шак ынчаар бедик теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелде чорутту.

Бүдүн чартык шак иштинде кичээл чапсар-даа чокка эскет чокка, бүгү дыңнакчыларга ажыктыг кылдыр эрти. Чамдык четпестер, шын эвес харылар бээр чүүлдер база тургулаан, ынчалза-даа ону пропагандист ол дораан эдип каап, тайылбырлап турду, дыңнакчылар боттары база эде чугаалап турдулар.

Ында политшколаның кол пропагандизи Г. А. Деменкованың дугайында дыңнакчылар база эки чугаалап турарлар. Ооң дуржулгазы улуг, теманы номда бижээнин ол-да хевээр эвес, а бодунуң сөстери-биле, харын-даа чечен байдалдыг кылдыр чугаалаар, ынчангаш ооң чугаазын бижип алыры чиик.

Комбинаттың инженер-техниктиг составы марксизм-ленинчи философияны өөренирин бедик деңнелде, солун болгаш амыдырал-биле холбаалыг чорудуп турар.

В. ДУБРОВСКИЙ,

СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хоорай комитединиң Политчырыдыышкын бажыңының эргелекчизиниң оралакчызы.

„Шынның“ материалдарының изи-биле

ХЫНАЛДА БАДЫТКААН

Беш уругнуң иези Сарыг-Донгак Шужунмейниң өг-бүлеге будалчак, ажы-төлге кээргел чок байдалының дугайында көдээ бижикчиниң чагаазын редакция алган. Ол дугайын хынап, хемчег алыры-биле Бай-Тайганың Шуй кодээ Советче шилчиткен.

Кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы эш Л. Төгүстүң редакцияга дыңнатканын ёзугаар алырга, күрүне пособиезин алыр дептерни С. Д. Шужунмейден алгаш, ону ооң уругларынга эгидип берген; өөреникчи 2 уругну күрүне хандырылгазында киирген; С. Д. Шужунмейден уруглар азыралы төлеттирер сорулга-биле, ук херекти Бай-Тайга районнуң улус судунче шилчиткен.

ХЕМЧЕГ АЛГАН

Улуг-Хем районнуң культура килдизиниң агитбригадазы Торгалыгга концерт көргүзер дээн медээ суурга дораанна чаттыла берген, а клубту база таарымчалыг белеткээн. Ынчалза-даа бригаданың удуртукчузу Санчат Базырованың харысалга чогундан ол хүннүң концерти үзүлген, көрүкчүлерни хомудаткан.

Кодээ бижикчиниң ол дугайында чагаазын хынап, хемчег алыры-биле ону СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинче редакция шилчиткен. Районнуң культура килдизиниң эргелекчизи эш Ш. Шимааның дыңнатканы болза:

— Илереткен фактыларны хыналда бүрүн бадыткаан. Автоклуб эргелекчизи С. Базырованы шыңгыы доңгуткан. Бригаданың киржикчизи арагалыг буфет ап чораан Б. Дамбаны садыг шугумундан үндүрген.

Бөгүн делегейде · даштыкы информациялар · болуушкуннар

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ УДУРТУКЧУЛАРЫ СОВЕТ ДАЙЫНЧЫЛАРДА

МИЛОВИЦЕ. Май 7. СЭТА-ның корреспондентилери Т. Мартынов биле В. Симаковтуң дамчытканы болза:

Тиилелге хүнү болгаш Чехословакияны Совет Армияның хостааныныи 24 чыл оюн-биле холбаштыр ЧССР-ниң күрүне-партия төлээлери—Чехословак Социалистиг Республиканың президентизи Л. Свободаны, ЧКП Төп Комитединиң бирги секретары Г. Гусакты, ЧССР-ниң чазааның даргазы О. Черникти, чех областарга партия ажылын удуртурунуң талазы-биле ЧПК ТК-ның бюрозунуң даргазы Л. Штроугалды, Словакияның КП ТК-ның бирги секретары Ш. Садовскийни, Национал камгалалдың министри М. Дзурну баштадыр Чехословакияның улус армиязының дээди удуртукчулары май 7-де Чехословакияның девискээринде түр туруп турар совет шериглерниң Төп бөлүүнге чораан.

Күрүне-партия төлээлери гарнизонче кирип турда шеригниң Төп бөлүүнүң командылакчызы генерал-полковник А. М. Майоров болгаш Совет Эвилелиниң Чехословакияда элчини С. В. Червоненко төлээлерге байыр чедирген.

Хүндүлүг аалчыларның алдар-хүндүзү дээш ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң күрүне туктары-биле шиметтинген шериг хоорайжыгажының көрүлде кылыр шөлүнге хүндүлүг таңныылды болгаш шеригниң бүгү кезектериниң подразделениелерин чыскаалдырган.

Күрүне-партия төлээлериниң кежигүннери-биле шеригниң Төп бөлүүнүң командылал болгаш политиктиг составының беседазы эш-хуунуң, чаагай сеткилдиң байдалынга эрткен.

Ооң соонда Л. Свобода болгаш өске-даа чехословак удуртукчулар өөредилге төвүнче чорупкан. Олар маңаа шериг кезектериниң өөредилгезиниң чоруп турарын хайгаараннар, совет дайынчыларның дайынчы белеткели, оларның амыдыралының болгаш дыштанылгазының байдалы-биле танышканнар.

Ол өөредилге төвүн совет шериглерниң Төп бөлүүнүң солдаттарының, офицерлериниң болгаш Чехословакияның улус армиязының кады күжениишкини-биле тургускан. Төптү кылган эң дээре тудугжуларга мактал бижиктерни болгаш белектерни хүндүлүг аалчылар көрүп турда тывыскан.

Шеригниң Төп бөлүүнүң шериг Чөвүлелиниң болгаш Совет Армияның дайынчыларының өмүнээзинден ЧССР-ниң президентизи Л. Свободага ханы найыралдың демдээ кылдыр совет дайынчының хевин болгаш танк македин белекке тывыскан. Макеттиң иштинде Брест шивээден экелген ыдыктыг довурактыг холаны суккан.

Тиилелге хүнүнге болгаш фашистиг эжелекчилерден Чехословакияны Совет Армияның хостаанындан бээр 24 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хурал өөредилге төвүнүң клувунга болган. Залга Совет Армияның солдаттарының болгаш офицерлериниң төлээлекчилери чыглып келген. Найыралдыг ийи чурттарның күрүнелер гимннериниң аялгалары чаңгыланып үнген.

Генерал-полковник А. М. Майоров индирге үнүп келген. Ол ЧССР-ниң күрүне-партия төлээлериниң кежигүннеринге изиг байыр чедирген.

Шериглерниң Төп бөлүүнүң командылакчызы немец-фашистиг эжелекчилерге удур совет улустуң маадырлыг демиселиниң, ийиги делегей дайынының фронтуларынга Совет Армияның дайынчылары-биле кады генерал Л. Свободаның командылааны бирги чехословак шериг корпузунуң тулчуушкуннарының дугайында чугаалаан. СЭКП-ниң удуртулгазы-биле коммунизм тургузуушкунунга Совет Эвилелиниң чедип алган шылгараңгай чедиишкиннерин ол демдеглээн. Тайбыңны хандырарынга социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының ужур-дузазының дугайында генерал-полковник А. М. Майоров база чугаалаан.

Социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга эң улуг чедиишкиннерни чедип алырын чехословак дайынчыларга, бүгү чехословак улуска шериглерниң Төп бөлүүнүң өмүнээзинден А. М. Майоров күзээн.

Байырлыг хуралга аңаа киришкеннерниң үргүлчүлелдиг байыр чедириишкиннериниң адаа-биле ЧССР-ниң президентизи Л. Свобода чүве чугаалаан.

Чүректиң ханызындан хүлээп алыышкын дээш өөрүп четтиргенин илергейлевишаан, Л. Свободаның чугаалааны болза: Бистиң ужуражылгавыс чехословак болгаш совет улустарның ниити байырлалының — Чехословакияны Совет Армияның хостааныныи 24 чыл оюнуң үезинде эртип турар-дыр. Силерни, солдаттарны, офицерлерни болгаш генералдарны маңаа көрүп тура, дайын чылдарының дугайында сагыш-сеткилди хайныктырып келир сактыышкыннар мээң сагыжымдан ыравас-тыр. Ынчаарда бис силерниң адаларыңар болгаш акыларыңар-биле кады бистиң чуртувусту эжелеп алгаш, Совет Эвилелинче оор ёзу-биле халдаан гитлерлиг Германияга удур амы-тынывысты артывыска каггаш, берге демиселди чоруткан бис.

Ол чылдарда муң-муң совет кижилерни — солдаттарны, офицерлерни, ажылчыннарны, колхозчуларны болгаш совет интеллигенцияның төлээлекчилерин караам-биле көрген мен. Эң-не кадыг-берге шылгалдалар үезинде оларның эрес-маадыр, биче сеткилдиг, бодун тогдунмас, шыдамыккай чоруун база көрген мен. Ол үеден бээр-ле совет улуска ханы хүндүткелдиг болгаш ынак чоруумну бодумда кадагалап чоруур мен деп, Л. Свобода чугаалаан.

Ол ышкаш Совет Эвилелин дайын сөөлүндеги катап тургузуушкунун кадыг-берге үезинде болгаш силерниң чуртуңарны амгы делегейниң мурнакчы күрүнези кылдыр хуулдурупкан бүгү улустуң капчаар-даа аажок күжениишкиннериниң чылдарында көрген мен.

Силерниң-биле кады ниити салым-чолду, тайбың чаагай болгаш кадыг-берге үелерни чурттап эрткен бис. Каш-ла хонгаш, Чехословакия биле Совет Эвилелиниң аразында чардынган баштайгы эвилелчи Керээге ат салганының 34 чыл оюн база демдеглээр бис.

Бистиң ниити келир үедеги айтырыгларывысты аңаа даянгаш шиитпирлеп келгенивис, шиитпирлеп турарывыс болгаш шиитпирлээр-даа апаарывыс ол Эвилелдиң хөй чылдардагы чаңчылдары, кады ажылдажылга болгаш найырал биске бүзүрелдиг бааза ол болур. Бо таварылгада интернационалчы эп-сеткил каттыштырыышкынының, бот-боттарынга идегежириниң, деңэргениң болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың марксисчи-ленинчи принциптерин барымдаалап турар бис.

Совет Эвилели-биле сырый харылзаа болгаш сырый кады ажылдажылга чокка Чехословакияга оон ыңай социалистиг хөгжүлдениң дугайын бодаары-даа болдунмас дээрзин эки билип турар бис деп, Л. Свобода демдеглээн.

Чоокта чаа бистиң Коммунистиг партиявыстың Төп Комитеди чуртка экономиктиг болгаш политиктиг байдалдарны улам дүрген таарымчалыг болдурарынга идиг бээр ужурлуг чугула хемчеглерни хүлээп алган.

ЧКП ТК-ның бирги секретары эш Густав Гусак баштаан бистиң партия-чазак төлээлериниң Москвага чугаалажыышкыннары эки түңнелдерни берген болгаш бистиң чурттарывыстың болгаш бүгү күрүнелерниң — Варшава Керээзиниң киржикчилериниң коммунистиг партияларының аразында харылзааларны быжыглаарынга дузалыг болган.

Бо бүгү таарымчалыг байдалдарны моон соңгаар-даа хөгжүдер болгаш ажыглаар бис.

Бодумнуң чуртумну болгаш ол ышкаш Совет Эвилелин билир мен, ынчангаш шынапла шак ол чорук келир үеже көөрүнге меңээ идегелди берип турар. Силерниң албан эрттирип турар кезээнер Чехословак Социалистиг Республиканың девискээринде туруп турар болгаш моон соңгаар-даа социалистиг лагерьниң быжыг звенозу болур ужурлуг. Бистиң ниити эрге-ажыктарывыс-даа, ниити эчис сорулгавыс-даа чаңгыс.

Ийиги делегей дайынынга дег, бистиң дайзынывыс ам база ниити. Ынчангаш чүгле социалистиг чурттарның тиилеттирбес күжү агрессорнуң бажын эттендирбес дээрзин билип турар бис. Ындыг болганда бистиң армияларывыстың, Варшава Керээзиниң бүгү чурттарының армияларының аразында чаңчылчаан дайынчы найырал моон ыңай-даа хөгжүүр болгаш быжыгар дээрзинге бүзүрелдиг мен.

Бүгү делегейге тайбыңны хандырарынга чедиишкинниг болурун Совет Армияга президент Л. Свобода чугаазының төнчүзүнде күзээн.

Хуралдың киржикчилери «Интернационалды» ырлаан. ЧССР-ниң Национал камгалалының министри М. Дзур күрүне-партия төлээлериниң өмүнээзинден совет шеригниң Төп бөлүүнүң командылакчызы А. М. Майоровка фашистиг Германияны тиилээнинге тураскааткан чурукту дамчыдып берген. Генерал-полковник А. М. Майоров ЧКП Төп Комитединге В. И. Ленинниң портредин тывыскан.

Американың эрес-дидим оолдары

(АКШ-тың Компартиязынын XIX съездизи)

Бодунуң чартык чүс чыл юбилейин бо чылын демдеглээр АКШ-тың Коммунистиг партиязы берге болгаш алдарлыг орукту эрткен. Партияның үндезиннери болгаш чаңчылдары америк нацияның тургустунганының эртеги чылдарындан эгелээн. Марксисчи идеяларның салдары-биле баштайгы коммунистиг клубтар 1861—1865 чылдарның хамааты дайынының мурнунда-ла америк черге тыптып келгилээн. Бүзүрединиң талазы-биле коммунист генерал Джозеф Вейдемейер соңгу таланың армиязының хүрээлеңинге туруп алгаш, кул эдилелдиг мурнуу таланың шериглеринге удур маадырлыы-биле дайылдашкан. Компартияны тургузарынче орук Юджин Дебсиниң социалистиг партиязын, «Тайбыңның индустрия ажылчыннары» дээр организацияны болгаш америк ажылчы чоннарның өске-даа дайынчы организацияларын дамчып эрткен.

Профэвилелдериниң үш улуг организакчылары болгаш ажыл соксадыышкыннарның удуртукчулары — Уильм Хейвуд, Элизабет Гарли Флинн болгаш Уильям Фостер коммунистер турган. Делегейге ат-сураглыг, публицист болгаш эртемден, негрлерниң амгы хосталгалыг шимчээшкининиң угаан-бодал талазы-биле өгбези Уильям Дюбуа назы дөгүй бергеш, Коммунистиг партияга кирген. Шылгараңгай америк чогаалчы Теодор Драйзер бодунуң амыдыралының үезин база-ла шак ынчаар шилип алган.

Партияның национал Даргазы Генри Уинстон (кара-бажыңнарга хилинчек-човулаңның чылдагаанында оон караа көзүлбестээн) шаанда ыяш кезикчизи болгаш каң шуткукчузу чораан, а ам профессионал революсчу Чыңгине секретарь Гэс Холл болгаш Коммунистиг партияның өске-даа амгы хөй удуртукчулары кара-бажыңнарның, полицейжи истеп сүрүүшкүннерниң болгаш соксаал чок өнчүк-чөңгээниң шириин школазын эрткен.

Бодунуң тургустунганының баштайгы хүнүнден бээр АКШ-тың Коммунистиг партиязы 1919—1920 чылдарда организастаан полицейжи халдашкыннардан — Палмерниң рейдилери» деп бужар ат-биле сурагжаан рейдилерден эгелээш маккартизмниң калчаараашкынынга чедир дерзии үүлгедиишкиннерге болгаш истеп сүрүүшкүннерге доктаамал таваржып келген. Ооң түңнелдеринде муң-муң коммунистерни тудуп хоругдаан болгаш кара-бажыңче кирип октаан. Маккарэн-Будтуң Компартияга удур угландырган дошкун хоойлузун конституция ёзугаар эвес деп чарлаан турзажок, ам-даа хөй штаттарда партия чартык ажык байдалда ажылдап турар. Гэс Холлдуң съездиге демдеглээни-биле алырга, истелгениң федералдыг бюрозу, Төп разведка эргелели болгаш америк империализмниң аажок улуг пропагандисчи аппарады Компартияга удур хоралакчы ажылды чорудуп турар.

Америк коммунистерниң үлүүнге онаашкан ол бүгү бергелер турзажок, олар апрель 30-ден май 4-ке чедир болуп эрткен ээлчеглиг XIX съездизин чаңгыс эптиң, эчис сорулгаже чүткүлдүң болгаш бүзүрелдиң байдалынга эрттиргеннер.

Коммунистиг партияның Чыңгине секретары Гэс Холлдуң чугаалааны-биле алырга, америк коммунистерниң съездизи «америк ниитилелде кризистиң чидигленгениниң, социал шуурганның болгаш силгиишкиннерниң» үезинде чыылган. Кризис, реакцияның шаап халдаашкыны АКШ-тың Вьетнамда агрессиязының чылдагаанында күштелип турар. Империалистиг агрессия болгаш чурттуң экономиказын милитаризастааны американнарның амыдыралынга аар-берге уржуктуг үүрге болуп турар деп, съездиниң политиктиг резолюциязында айыткан. Ам шериг чарыгдалдары 80 миллиард доллар болуп турар. Дайын чорударынга амгы чарыгдалдар чурттуң эрткен чылдарда шериг бюджеттеринден дыка ашкан.

Америк шериглер тайбың вьетнам чонга удур өлүрүкчү чорукту үүлгедип турар үезинде Американың Каттышкан Штаттарында чоннуң үштүң бир кезиинден хөйү ядыы, түреңги байдалдарда чурттап турар. Мурнуу чүктүң штаттарында, Аппалачи дагларда болгаш индий резервация дээр черлерде хөй американнар сөстүң шуут утказы-биле чугаалаарга, чартык аш байдалда чурттавышаан. Ажылчынның өг-бүле бюджединиң үштүң бир кезии аартап барган үндүрүглерни төлээринге кирер, бажың хөлезизи ажылчы чоннарның ажыл төлевириниң дөрттүң бир кезиинден ажып турар.

Делегейниң ийиги дайынының үезинден бээр Каттышкан Штаттарга каш чылдарны санаваска, чонну ажыл-биле долу хандырбайн келген. Ам монополиялар экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээринден америк ажыл-иштечилерниң күсели-биле чайлаарын оралдашпышаан, чуртта ажыл чокталыр чоруктуң амгы бедик деңнелин сагыштыы-биле улам улгаттырар бодалдыг.

АКШ-та экономиктиг болгаш политиктиг амыдырал 500 улуг үлетпүр корпорацияларының контролюнда тургустунган. Ынчаарга ол корпорациялар каш санныг саңхөө маңгыстары—морганнарга, рокфеллерлерге, дюпоннарга, меллоннарга бүрүн чагырткан.

Расизм америк ниитилелдиң мага-бодунче саргы ышкаш кадалып, дүрген нептереп турар, чүге дээрге, ону хевээр арттырарынга монополиялар сонуургалдыг: ажыл төлевиринге болгаш күш-ажылдың байдалдарынга сөөк-язы ылгаар чорук корпорацияларга хөй миллиард доллар немелде кончааны берип турар. Пуэрторикачылар, мексика уктуг американнар болгаш 25 миллион негрлер расизмниң айыылынга таваржып турар.

Монополиялар социал депшилгениң оруунга моондак болу берген. Улустуң эрге-ажыктарын шуут тооп көрбейн турар ындыг байдал-биле ажылчы массалар моон соңгаар эптежип шыдавас деп, партияның Чыңгине секретары Гэс Холл бодунуң илеткелинге демдеглээн.

Ажыл соксадыышкынныг демиселге амыдырал байдалдарны экижидерин негеп турар ажылчын аңгының шимчээшкининиң, расизмге удурланган негр чоннуң демиселиниң, чырыдыышкынның реаксылыг системазы-биле эптежиринден ойталаан студент аныяктарның көдүрлүүшкүнүнүң хөй чылдарда көзүлбээн калбарыышкынының Каттышкан Штаттарда болуп турарын съездиниң киржикчилери күзел ханыышкыны-биле демдеглээн. Вьетнамда агрессияны доп-дораан соксадыр дээш шимчээшкин аажок калбарган. Ол шимчээшкин Каттышкан Штаттарның чонунуң бүгү бөлүктерин каттыштырган.

Каттышкан Штаттарда монополияларның политиказынга удур демисел улам чидиг болгаш шиитпирлиг шынарлыг болуп бар чоруур. Реакцияга, монополияларның тергиидээшкининге удур америк улустуң демиселиниң көдүрлүгени антиимпериалистиг күштерни каттыштырарынга, фермерлер, интеллигенция, аныяктар-биле ажылчын аңгының эвилелин тургузарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан деп, съезд демдеглээн. Чуртта политиктиг эрге-чагырганы ышкынмас арганы монополияларга берип турар буржуаз ийи партийжи системага удур күш-ажыл кижилериниң ол демократтыг эвилели туржуп шыдаар.

XIX съезд келир үеде партияга чугула шиитпирлерни хүлээп алган: партияның чаа программазын бадылаан, удуртукчу органнарны соңгаан, АКШ-тың делегей болгаш иштики политиктиг байдалының принципиалдыг үнелээшкинин берген политиктиг кол резолюцияны чүүлдүг деп санаан болгаш партияның сорулгаларын тодараткан.

Съезд коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бо чылдың июньда Москвага болур Чөвүлел хуралын деткип, ол Чөвүлел хуралдың «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштерниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви» деп кол документизиниң төлевилелин чүүлдүгзүнген.

Америк коммунистерниң партиязы бүгү шывыгның оппортунизминге удур, антисоветизмниң кандыг-даа илерэишкининге удур эптешчок демиселди чорударынче кыйгырган.

Буржуаз пропагандисчи машина съездиниң ажылын дуюкаа эрттирип каан. Буржуаз пропаганда америк коммунистерниң ажыл-чорудулгазын бужартадырын оралдашпышаан, нүгүлдээшкинни ажыглаан. Парлалганың буржуаз органнарының репортёрлары партияда «чарлыышкын болгаш кризис» дугайында хоозун бодалдарны чогаадып алган. Мооң-биле кады олар партия удуртулгазының төлээлекчилериниң буруу шавыышкынын калчаалыг болгаш ыят чогу-биле тооп көрбейн турганнар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, америк монополияларның органнары боттарының анаадагы арга-методтарын ажыглавышаан, съездиниң ажылының болгаш ооң чугула шиитпирлериниң дугайында шынныг чүүлдерни бөдүүн американнар билип албазын дээш болдунарла бүгү чүвени кылырын оралдашкан.

«Съездиниң ажылын дуюкаа эрттирер, америк коммунистерни нүгүлдээр дээр оралдажыышкыннар бистиң партиявыстың бурунгаар шимчээшкининге, ооң дайынчы угаан-бодалынга шаптыктап шыдавас» деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязының коскү ажылдакчызы Герберт Аптекер чугаалаан.

О. АНИЧКИН,
С. ЛОСЕВ. СЭТА-ның Нью-Йоркта корреспондентилери.

ВЬЕТНАМ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ПАРИЖ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле париж чөвүлел хуралының он алдыгы хуралынга Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлери «Вьетнамга тайбыңны катап тургузарынга дузалаар сорулга-биле мурнуу-вьетнам айтырыын глобальдыг шиитпирлериниң принциптери болгаш утказынары» деп допчу түңнелдиг чугула документини киирген.

Чөвүлел хуралга депшилгени чедип алырынче угландырган дараазында он саналдарны документиде тайылбырлаан:

1) Хамаарышпас чорук, тускай догуннаашкын, чаңгыс эп болгаш чурт-девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн турар эргени кииришпирбишаан, вьетнам улустуң үндезин национал эргелерин хүндүлеп көөрүн хандырар.

2) АКШ-тың чазаа АКШ-тың болгаш америк лагерьниң өске-даа күрүнелериниң шериглерин, чепсегленииишкинин болгаш шериг херекселин Мурнуу Вьетнамдан бүрүн болгаш кандыг-даа негелделер чокка үндүрер, Мурнуу Вьетнамда бодунуң шериг баазаларын узуткаар, Мурнуу Вьетнамның болгаш ВДР-ниң тускай догуннаашкынынга, чурт-девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн турарынга болгаш айыыл чок чоруунга когаралды чедирип турар бүгү үүлгедиглерден ойталаар ужурлуг.

3) Бодунуң төрээн чуртун камгалаар дээш вьетнам улустуң демисежир эргези—ол дээрге дүрүм ёзугаар камгаланырынга ыдыктыг болгаш чардынмас эргези-дир.

4) Мурнуу Вьетнамның чону даштыкының холгаарлаашкыны чокка бодунуң хууда херектерин боду шиитпирлээр болгаш хостуг база демократтыг соңгулданы чорударының аргазы-биле Мурнуу Вьетнамның политиктиг тургузуун тодарадыр.

5) Мурнуу Вьетнамның тайбың, хамаарышпас чорук болгаш нейтралитет дээш туржуп турар чонунуң янзы-бүрү бөлүктерин болгаш политиктиг янзы-бүрү чүткүлдерин төлээлээн политиктиг күштер деңэргениң, демократияның болгаш бот-боттарын хүндүлеп көөрүнүң принциптеринге үндезилээш түр коалисчи чазакты тургузар сорулга-биле чугаалажыышкыннарны эгелээр. Бо чүүлде коалисчи чазактың сорулгаларын тайылбырлаан, ооң иштинде ат салыр болгаш АКШ-тың шериглерин үндүреринге хамааржыр ужурлуг дугуржулгаларны боттандырар; чоннуң янзы-бүрү бөлүктериниң национал чаңгыс аай чорууң, калбак эвилелин боттандырар; демократтыг калбак хосталгаларны боттандырар; чурттуң экономиказын катап тургузар болгаш хөгжүдер; бот шиитпирлеттинеринге Мурнуу Вьетнамның чонунуң эргезин боттандырары-биле бүгү Мурнуу Вьетнамга хостуг болгаш демократтыг бүгү-ниити соңгулданы чорудар.

6) Мурнуу Вьетнам тайбыңның болгаш нейтралитеттиң даштыкы политиказын чорудар: Камбоджаның хаан күрүнезинге болгаш Лаостуң хаан күрүнезинге хамаарыштыр чаагай кожа-хелбээ турарының политиказын боттандырар; тайбың догуннаашкынның принциптерин барымдаалааш, бүгү чурттар-биле, оларның политиктиг болгаш ниитилел тургузуундан хамаарылга чокка, ооң иштинде АКШ-биле дипломаттыг, экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларны тургузар; политиктиг чылдактар-биле номектелбээн экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчыны ону чыпсырын күзээн кандыг-даа чурттан хүлээп алыр.

7) Вьетнамның катап каттыжарын даштыкының кандыг-даа холгаарлаашкыны чокка, ийи таланың аразынга чугаалажып көөрүнге болгаш чаңгыс аай болур чорукка үндезилээш, тайбың аргалар-биле чоорту боттандырар. Вьетнамны тайбың катап каттыштырарының мурнунда бот-бодун хүндүлеп көөрүнге үндезилээш, бүгү адырлар талазы-биле таарымчалыг харылзааларны боттарының аразынга ийи тала катап тургузар.

8) Вьетнамны тайбың каттыштырарының мурнунда ийи тала даштыкы күрүнелер-биле шериг эвилелдеринге киржиринден дадагалзаар хүлээлгени боттарынга алыр.

9) Дайынның уржуктарын узуткаар.

10) АКШ-тың болгаш америк лагерьниң даштыкы өске-даа күрүнелериниң шериглерин, шериг ажылдакчыларын, боо-чепсээн болгаш шериг херекселдерин Мурнуу Вьетнамдан үндүрери дээш делегей контролюнуң дугайын талалар боттары чугаалажып алыр.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлериниң баштыңы Чан Быу Киемниң бодунуң чугаазынга демдеглээни болза, бо принциптерге үндезилээш талалар Мурнуу Вьетнамда дайынга төнчүнү салыр болгаш Вьетнамга тайбыңны катап тургузарынга дузалаар төлээде үстүнде айыткан айтырыгларның талазы-биле дугуржулганы чарар дугайын боттары чугаалажыр ужурлуг.

ВДР-ниң төлээлериниң баштыңы Суан Тхюи Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң саналдап киирген он чүүлден тургустунган шиитпирин ВДР-ниң төлээлериниң бүрүн чүүлдүгзүнүп база чугаа чокка деткип турар дугайын медеглээн.

ХАРЫЛЗААЛАРНЫ КАТАП ТУРГУСКАН

ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Эквадор биле Чехословакия дипломаттыг харылзааларны катап тургузарын шиитпирлээн. Ол дугайын Эквадорнуң даштыкы херектер министри Рохелио Вальдевьесо биле ЧССР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң күрүне секретары Вацлав Плескоттуң ат салган дыңнадыында чугаалап турар.

Шиитпирлиг салыышкын

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи Р. Серебренниковтуң дамчытканы болза: Совет Эвилели делегейниң ийиги дайынының чылдарында фашизмни чылча шавар херекке бодунуң шиитпирлиг салыышкынын киирбишаан, кижи төрелгетенни камгалап алганын француз ажылчы чоннар кажан-даа утпас деп, Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының секретары Рене Дюамель СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

Май 9—тиилелге хүнү—кижи төрелгетенниң төөгүзүнде ол тураскаалдыг хүн. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарынга болгаш улузунга ышкаш, бүгү француз демократтарга база эргим үнелиг деп, сураглыг француз профэвилел ажылдакчызы чугаалаан.

Бодунуң эвилелчилери болгаш Удурланыышкынның француз шимчээшкининиң киржикчилери-биле кады совет улус фашистиг хамчыктан тайбыңны камгалап алыр дээш кайы хире улуг когаралга таварышканын Францияның улузу эки билир деп, Р. Дюамель демдеглээн. Барыын Германияда милитаризмниң болгаш өжээнзирек чоруктуң катап тургустунуп турары Европада улустарның айыыл чок чоруунга болгаш тайбыңга шыңгыы айыылдыг болуп турарын ол чугаалаан.

«Чүге-ле келчик ирги мен, халак!». Вьетнам, 1968 чылдың апрель. С. Сьобергтиң (Швеция) чуруу. Бо чурукту Гаагада «Уорлд Пресс-фото 68 69» деп делегей делгелгезинде делгээн.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Мао партиязының съездизи»

ВАРШАВА. (СЭТА). «Трибуна люду» солун Д. Любинскийниң «Мао партиязының съездизи» деп эгелиг чүүлүн парлап үндүрген. Партияның Пекинге доозулган «ККП-ниң IX съездизи» дээр аттыг съезд «маоцзэдунчу үлегер-биле тургускан мырыңай чаа партияның бар апарган» дугайын херечилеп турар-дыр деп, ол чүүлде бижээн.

Съезд 1966 чылдың чазында эгелээн «культура революциязының» чорудулгазында болган маочу шериг-политиктиг эргилдени дүрүмчүдерин бодунуң сорулгазы кылдыр салган дээрзин солун бижээн. «Культура революциязы» төп болгаш можуларның аажок хөй санныг партийжи ажылдакчыларын албан-дужаалдарындан чайладырынга, ККП-ниң устав ёзугаар тургузуун, а ол ышкаш улусчу эрге-чагырганың конституцияга үндезилээш тургустунган органнарын узуткаарынга болгаш оларны шериг-бюрократтыг «ревкомнар-биле» солуурунга чедиргени билдингир болгай.

Ол партияның чаа онаа характериниң дугайын Линь Бяонуң съездиге кылган «политиктиг илеткелинде» чугаалаан. Ол характер съездиниң хүлээп алган уставында база илереттинген. Партияның теоретиктиг үндезини болза бо үеде «Маонуң идеялары» болур деп, уставта демдеглээн. Мао Цзэ-дун бөлүү «Маонуң идеяларын» «амгы үениң марксизм-ленинизми» кылдыр көрүп турар. Партия бодунуң ажыл-чорудулгазынга марксизм-ленинизмниң идеологиязын удуртулга болдуруп турар деп, ККП-ниң мурнундагы Уставында бижээн.

Армия чурттуң политиктиг, экономиктиг болгаш ниитилел амыдыралынга, эрге-чагырганың чер-чер органнарынга, аныяктарны кижизидеринге болгаш идеологтуг фронтуну контрольдаарынга моон соңгаар-даа тергиидекчи рольду ойнаар дээрзин Линь Бяонуң илеткелинде шуут чугаалаан. Илеткелчи армияны күрүнениң болгаш пролетариат диктатуразының «эң чугула кол элементизи» дээн. Чурттуң экономиктиг болгаш политиктиг бүгү амыдыралын милитаризастаарынче угланыышкынны хевээр арттырар, харын-даа улам күштелдирер дээнин ол айтып турар. ККП-ниң VIII съездизинге удурланыштыр амгы съездиниң чаңгыс-даа документизинде ниитилелдиң материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин хандырарының перспективаларының дугайында чүнү-даа айытпаан.

Мао болза партияның даргазы, а Линь Бяо ооң «оралакчызы болгаш салгакчызы» болур деп демдеглээш, чаа партияда эрге-чагырганың салгаглыг чорууң устав шуут-ла дүрүмчүдүп турар деп, чүүлде оон ыңай айыткан. Эрге-чагырганың салгаглыг чоруунуң принциви кайы-даа Коммунистиг партияның амыдыралында, харын-даа социалистиг чуртта шуут чок.

Мурнундагы уставтан ылгалыштыр амгы устав улуг кыдатсырак национализмге болгаш шовинизмге удур демисежир хүлээлгени партия кежигүннеринге дааспайн турар. Ол таварылга эвес деп чүве черле билдингир, чүге дээрге, антисоветизм болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин чарылдырар дээр оралдажыышкыннар, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге чарылдырыкчы ажыл-чорудулга Мао бөлүүнүң күрүне болгаш идеологтуг доктриназының хемчээлинге тургустунган. Делегей байдалын чугаалап тургаш, Линь Бяо ССРЭ-ни болгаш социалистиг өске-даа чурттарны нүгүлдээринге чедир хоозун бодалдарын чулчураан.

Линь Бяо дайын, тайбың болгаш революция дугайында Маонуң үзел-бодалдарын база тайылбырлаан. 50 чылдарның төнчүзүнде-ле делегейниң коммунистиг шимчээшкининде хөй нурууга буруу шаптырткан бодунуң теорияларын Мао амдаа барымдаалап турар дугайын ол үзел-бодалдар база катап хедечилээн. Мао бөлүү делегейде күштерниң деңзигүүрүн аңгы талазы-биле үнелеп көөрүн хүлээвейн турар болгаш социалистиг дем каттыштырылгазын, империалистиг лагерьни чаңгыс аай көрүп, революстуг эп-сеткил каттыштырылгазынга, социалистиг чурттарның, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң кады хөделиин ажылдаарынга бар-ла шаа-биле удурланып турар.

Чүүлдүң түңнелинде чугаалааны болза: «Культура революциязын» болгаш ККП-ниң кадрларынга хамаарыштыр дерзии үүлгедиглерни үргүлчүлээр дугайын чарлааны, чурттуң хөгжүлдезиниң милитарисчи угланыышкынын айытканы, Кыдаттың экономиктиг болгаш ниитилел хөгжүлдезиниң боттуг сорулгаларының чок болуп турары—бо бүгү күрүнениң политика талазы-биле чогумчуп турумчуурунга дүрген чедирбес болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарындан КУР-нуң тускайланганын улам ханыладып турар. Мао бөлүүнүң политиктиг үзел-бодалы делегейде социалистиг күштерни чарылдырарының ажыл-чорудулгазын болгаш кошкадырын үргүлчүлээринде болуп турар. Кыдат улустуң амыдыралчы эрге-ажыктарынга удур тургустунган ол политика антикоммунистиг стратегтерге чемиш болуп турар».

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕНИ НАЙЫСЫЛАЛ КЫЗЫЛГА ДЕМДЕГЛЭЭНИ

Кызыл партизаннарның хөөрүнге болгаш Ада-чурттун Улуг дайынынга Тывадан чоруткаш, хосталга дээш демиселге амы-тынындан чарылган дайынчыларының тураскаалы турар обелиске чечектер салганының соонда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркызының «Хүреш» стадионунуң олуттары биче кады-ла дола берген.

Хүндүскүнүң 12 шак. Тиилелге хүнүнге тураскааткан митингини СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш Киселев ажыткаш, 24 чыл бурунгаар чедип алдынган кайгамчык тиилелгениң, совет кижилерниң эрес-маадырлыг чоруунуң дугайын чугаалааш, амгы үеде бистиң чуртка коммунизмниң тиилелгези дээш эрес-соруктуг ажылдап турар кижилер В. И. Ленинниң төрүттүнгенхүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг белектерлиг ужуражыр дээш туржуп турарынга доктаагаш, СЭКП обкомунуң бюрозунуң база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан митингиниң киржикчилеринге Тиилелге хүнүн таварлаштыр байыр чедирген.

Улуг-Хемниң ыяш ажылагыйы чериниң ажылчыны эш Семеников митингиге Ада-чурттуң дайынының киржикчилериниң мурнундан чүве чугаалаан.

Тываның аныяктарының болгаш комсомолчуларының мурнундан ВЛКСМ-ниң Тыва обкомунуң бирги секретары эш Ооржак дайын үезиниң чылдарында совет аныяктарының эрес-маадырлыг чоруун, дайын сөөлүнде чылдарда болгаш бо хүннерде оларның күш-ажылчы улуг тиилелгелериниң дугайын, амгы үеде оларның кылып бүдүрүп турар улуг-чаагай ажыл-ижиниң, оларның күзел-соруунуң, эчис-сорулгазының дугайын чугаалаан.

Республиканың шериг комиссариадының политкилдизиниң начальниги эш Хасимиденов Совет Армияның эрткен маадырлыг оруктарын, немец фашистер-биле демиселге улуг тиилелгени чедип алганын, амгы үеде ооң кажыгызындан-даа артык болбаазын, хуулгаазын боо-чепсек-биле чепсегленгенин, халдап келген дайзыннарга туруп албас согугну бээр кайгамчык күчүлүг апарганын, Совет Армияның чон-биле ханы харылзаазының дугайын митингиге чугаалаан.

Шериг хептеринде кызыл ленталарны чыпшыр даарап алгылаан фанфарларлыг дайынчылар стадион ортузунга үне кылаштажып келген. Фанфарларның өткүт-чидиг үннери парк иштинге чаңгыланы берген. Стадионнуң хемче талазында хаалгазы ажыттынган соонда чер бөмбүрзээниң хевирин чүдүрүп алган машина үнүп келген, ында бистиң эргип четпес делгем Совет чуртувусту чуруп каан, ында шашкылаан кызыл тукчугаштар хөлбеңейнип чораан. Машинаның кузовунуң кыдыгларында кызыл пөстө ТАЙБЫҢ, ХОСТАЛГА, ДЕҢ ЭРГЕ деп бижип каан. Оон улаштыр В. И. Ленин (ооң ролюнда Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Олег Намдараа) броневик машина кырында кызыл тук тудупкан, бөргүн өрү көдүрүпкен кел чораан, ону долгандыр Октябрь революциязының бүдүүзүнде хүннердеги солдаттар болгаш матростар, чон ооң ол-бо талазында маңнажып кел чораан.

Стадионнуң хемче талазында Кышкы ордуну аажок улгаттыр чуруп каан турган. «Авророның» адыышкыны дыңналган соонда солдаттарның болгаш матростарның Кышкы ордуже шавар халдаашкыны эгелээн. Кышкы орду ээлеп алдынган. Октябрь революциязының тиилелгезин ынчаар ойнап көргүскени чонну сонуургаткан. Оон улаштыр В. И. Ленин солдаттар болгаш матростарның чыскаалының бажында кел чораан, база катап адыш часкаашкыны. Смольныйның мурнуу чарының хевирин чураан чуруктуң баарынга баргаш, улуг баштыңчының чүве чугаалап турганын эш Намдараа ойнап көргүскен.

Аныяк шериг оол биле кыс байырлажып турар. Хамааты дайынының эгелээнин көргүскени ол. Оон улаштыр чаа тургустунган Совет эрге-чагырга даштыкының болгаш иштикиниң дайзыннарын чылча шаап — хамааты дайынын тиилелгелиг дооступ, аш-чуттан, дайындан хоозураан чуртту, Совет эрге-чагырганы быжыглап, Совет күрүнени күчү-шыдал киирер дээш тайбың күш-ажылдың эгелээнин көргүзе каапкан, Совет Эвилелиниң 15 эвилелдешкен республикаларының туктарын хөлбеңнеткен мотоциклистер стадион шөлүн бир долгангаш эрткен.

Баштайгы совет тракторнуң хевир-дүрзүзү болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң улуг тудугларынче чоруп турар аныяктар, оларның майгыннарда чурттавышаан ажылдап турарын көргүскен машиналар шуужуп алгаш эрткилээн.

Беш чылдың баштайгы улуг тудугларынга, совет күрүнени күчү-шыдал кииреринге күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алган чон, аныяктар ойнап хөглеп турар. Аас-кежиктиг чурттаганы, тайбың күш-ажылды Ада-чурттуң ийиги Улуг дайынының эгелээниниң медээзи хөлзедип, хөглээшкинни, таңныпы доктаады каап-тар. «Ыдыктыг дайын» деп ырының аялгазы диңмирей бээрге, чүс-чүс кижилер дайынның баштайгы хүннерин сактып олурган болбайнаан.

«Бис тиилээр бис!», «Фашизмге өлүм!» диген лозуңнуг машина, чыскаалган шериглер стадионга көстүп келген. Үгер боолар сөөрткен, кырында шериглерлиг машиналар шөлдеп эрткен. Эң сөөлгү машинада фашистерниң угаан-кудун үндүрүп, ырмазын сыпкан күчүлүг чепсек «Катюша» чораан. Муң-муң көрүкчү чон бистиң армиявыстың кайгамчык хуулгаазын чепсектерлиг болганынга чоргаарланып турган болбайн канчаар. Үгер бооларын, «катюшаларның» адыышкынын ойнап көргүскен.

Бистиң хостакчы шериглеривис тиилелгениң баштайгы хүнүнүң байырлалында тиилеттирген фашистерниң тугун Кремльдиң баарынга чыый салыпканын көргүскен. «Май 9», «Тиилекчи шериглерге алдар!» диген бижимелдиг машина стадионга үнүп келген. Ооң кырында фашизмни тамызынче киир октапкан хостакчы, тиилекчи совет шериг бичии уруг тудуп алган чораан.

Оон улаштыр тайбың күш-ажылды, катап улуг тургузуушкунну, совет улустуң космосту штурмнап эгелээнин көргүскен.

Бо театржы көргүзүг стадионда чыылган муң-муң кижилерни сонуургаткан. Совет эрге-чагырганың 50 чыл дургузунда эрткен оруктарын уран чүүлдү дамчыштыр идейлиг утка-шынарлыг кылдыр көргүскен.

Театржыткан көргүзүг төнерде билек Кызылдың уран чүүл училищезиниң «Чечек» ансамблиниң солун концерти болган.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ

ЧУРУКТАРДА: В. И. Ленинниң Смольныйның баарынга чүве чугаалап турганын Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Олег Намдарааның ойнап турары. Тиилекчи совет шеригниң ажык машина кырында бичии уруг тудуп алгаш бар чоруур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

МАЙНЫҢ 9

Сөзү В. Саган-оолдуу. *Музыказы Р. Кенденбильдии.*

Частың хүнү, Майның тозу —
Чаагай кежик буян хүнү
Чаачы дайзын дунчу, үгээн
Чаза шапкан шүүлде хүнү.
Частың, хүнү. Майның тозу —
Чаякчы хүн, ачылыг хүн,
Чамбы дипти халап, хайдан
Чарып алган, камгалаан хүн.

Частың хүнү. Майның тозу —
Сактып четпес үнелиг хүн
Сая-сая бөдүүн чоннуң
Салым-чолун камгалаан хүн.
Частың хүнү Майның тозу —
Чалгыг ыпкап хөглел хүнү
Салют, ураа, омак ырлар
Чаңгыланып куттулар хүн.

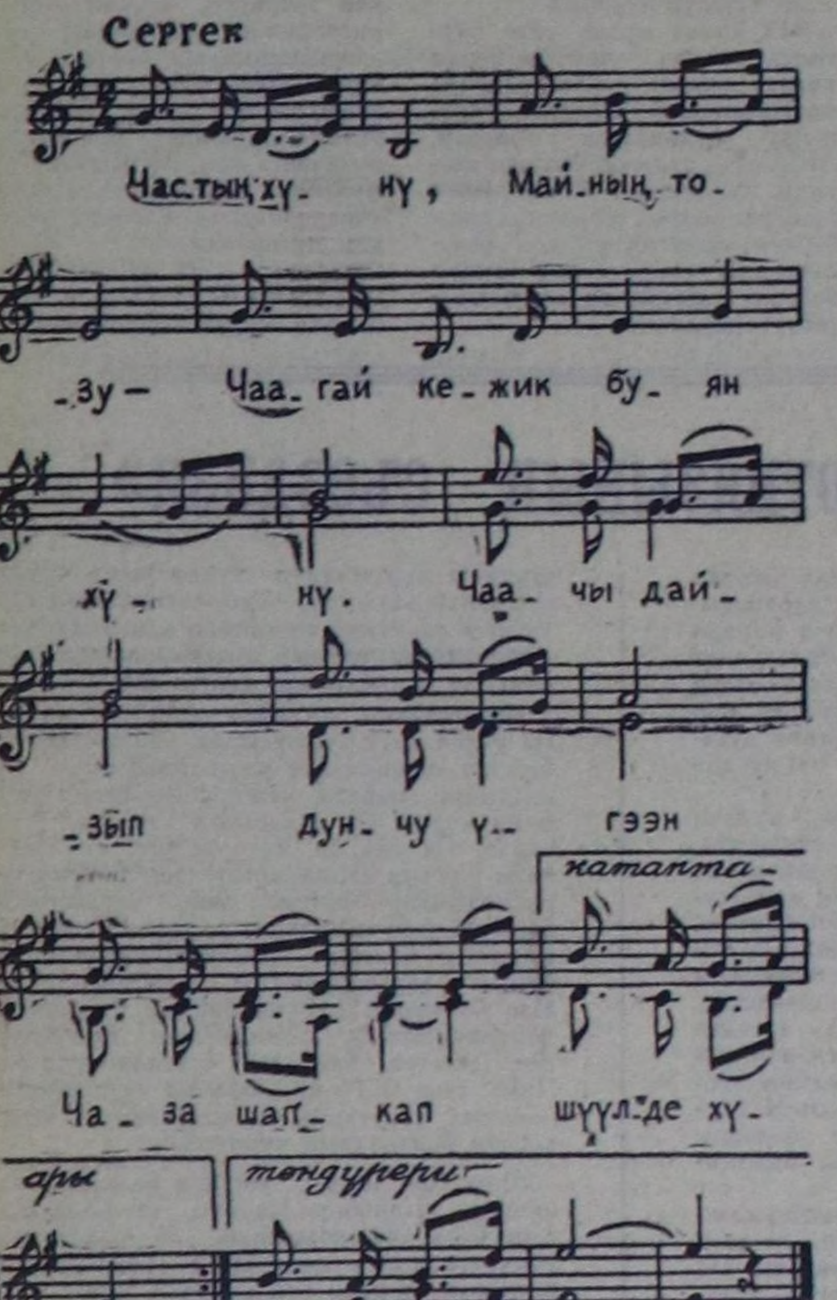

Бирги чер дээш

Дүүн тыва хүрешке республиканың бирги чери дээш найысылалдың хүреш стадионунга 64 мөге хүрешкен. Чоокку чылдарда Улуг-Хем районундан хүреш талазы-биле тывага сураглыг мөгелер — Ондар Сюр-оол, Биче-оол Монгуш-оол, Василий Базыр-Тараа. Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң студентизи Сендаш Ооржак, ооң акызы «Спартак» ниитилелиниң тренери Дапыл Ооржак, ол-ла ниитилелден Александр Чүльдүк болгаш өскелер-даа хүрешке киришкен.

Баштайгы үшкү салыгларның соонда эң шилиндек 4 мөге артып калган. Түңнеливиде О. Дапыл шүүп, О. Сюр-оол ужуүрлешкен. Үшкү, дөрткү черни О. Сендаш, Б. Монгуш-оол үлешкеннер. Баштайгы ийи мөге Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң шаңнал бижии болгаш моол содактар-биле, а үшкү, дөрткү мөгелер шаңнал бижиктер болгаш өртектиг бараалнар-биле шаңнаткан.

С. ТАС-ООЛ.

Доозукчуларның кичээнгейинге

Төрээн дыл болгаш литература

ОРТУМАК школага төрээн дыл биле литератураны өөредир башкыларны белеткээринге башкы институдунуң тыва дыл кафедразы киржип турар. Кафедраның башкылары Е. Б. Салзыңмаа, дыл эртемнериниң кандидады, доцент А. Ч. Кунаа, педагогика эртеминиң кандидады, доцент Х. С. Алдын-оол болгаш өскелер-даа келир үениң башкыларынга тыва дылдың практиктиг грамматиказын, «Тыва дылдың төөгүзү болгаш диалектилери», «Амгы тыва дыл», «Тыва улустуң аас чогаалы», «Тыва литература», төрээн дылды болгаш литератураны школага башкылаарының методикалары, тускай курстар база семинарлар — мындыг эртемнерни башкылап турар.

Ооң-биле тыва школаларга орус дыл, литература башкылаарынга белеткенип турар орус студентилерге тыва дылды, литератураны, орус, тыва дылдарның деңнелге грамматиказын база айтып турар. Тускай курстарга «Түрк дылдарның деңнелге грамматиказы», «Эртеги түрк бижиктиң тураскаалдары», «Тыва шүлүк чогаалы» чижектиг бөлүктерни өөредип келген.

Бо ажылга институттуң башкыларындан аңгыда, өске дуржулгалыг эртемденнерни база киириштирип турар. Амгы үеде, чижээлээрге, тыва литератураны орус, тыва студентилерге Тываның эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары филология эртемнериниң кандидаттары М. А. Хадаханэ, А. К. Калзан номчаан. Мурнуку чылдарда институтка солун курстарны профессор А. А. Пальмбах, академик И. А. Батманов олар база номчугулаан.

Ам республикавыстың бүгүле тыва школаларында төрээн дыл-биле литератураны бистиң доозукчуларывыс башкылап турар. Ол башкыларның чамдыызының мергежили дыка бедик. Ак-Доврактың ортумак школазының башкызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Сарыглар Тамдын-оол, Ийи-Тал школазында төрээн дыл, литература башкызы Ак-кыс Оюн — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, алдарлыг башкы, Чаа-Хөл ортумак школазының башкызы Виктор Кызыл-оол болгаш өскелерни-даа бис чоргаарал-биле адап турар бис. Олар чүгле эки башкылап турар эвес, харын республикага улус чырыдыышкынының өске-даа херектеринге — өөредилге номнары, программалар кылырынга, мурнакчы дуржулганы нептередиринге идепкейлиг киржип келген.

Студентилерниң делгем болгаш ханы билиглерни чедип алырынга кафедрада дыл бөлгүмү, чогаадыкчы литература бөлгүмү улуг ужур-дузалыг. Тыва дыл бөлгүмүнге студентилер дылды шинчилээриниң аргаларын шиңгээдип ап, чамдык эртем ажылдарын бижээн. Чижээлээрге эрткен чылын болган эртем-теоретиктиг конференцияга Х. Мижит-Хуурак «Шагаан-Арыгның микротопонимиказы», Уйнукай «М. Мендүмениң «Тайганың ээзи» деп чогаалының дылының онзагай чүүлдери», А. Даржай «Тыва уруглар чогаалдарының дугайында» деп илеткелдер кылган. Оларны конференцияның киржикчилери бедик үнелээн. Бо чылын Зинаида Монгуш, Х. Мижит-Хуурак, Таисия Чамыяң эртем-теоретиктиг конференцияга база солун илеткелдерни белеткеп алган. Он ажыг студентилер төрээн дыл болгаш литературага хамаарышкан темаларны алган болгаш оларга хамаарышкан материалдарны чыып турар. Студентилерниң эртем ажылдарының чамдыызы парлаттынып үнген.

Төөгү-дыл факультединиң студентилери Александр Даржай, Калындүү Кызыл-оол элээн хөй эки шынарлыг чогаалдарны бижээн болгаш оларны «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарга «Улуг-Хем» альманахка үндүргүлээн.

Кафедра сөөлгү үеде Сергей Бюрбюнүң «Чечек» деп шүлүглелинге, Алдын-оол Даржаанын, «Эриниң эрези» деп романынга номчукчулар конференциязы эрттирген. Энир чылын тыва театр уран чүүлүнүң кежээзин эрттирген бис. Аңаа алдаржаан артистеривис Н. Ө. Өлзей-оол, М. М. Мунзук, К. Н. Мунзук, Сиин-оол Оюн болгаш өскелер-даа киришкен.

Тыва дыл кафедразының башкылары дыл, литература болгаш методика талазы-биле шинчилелдерни кылган, өөредилге номнарын чогааткылаан. Доцент Х. С. Алдын-оол «Үжүглелди», «Төрээн дылды эге школага башкылаарының методиказын», А. Ч. Кунаа, М. Д. Биче-оол кады «Тыва дылдың өөредилге» номунуң ийиги кезээн кылган, академик И. А. Батманов биле «Тываның эрте-бурунгу түрк бижиктиг кожээлери» деп үш кезектиг ажылды кылгаш, парладып үндүрген. А. Ч. Кунаа ам «Тыва дылда бөдүүн домактар» деп ажылды бижип турар. Е. Б. Салзыңмаа «Тыва дылдың лексикологиязы» деп ажылды барык-ла доосқан, ооң соонда тыва дылды өөренир өөредилге номун бижиир деп планнап алган. Оон ыңай, кафедраның кежигүннери «Амгы тыва литературлуг дыл» деп өөредилге номун болгаш элээн хөй чүүл бүрү темаларлыг статьяларны парлаткылаан, чыл санында болур эртем-теоретиктиг конференцияларга идепкейлиг киржип келген.

Тыва дыл кафедразы элээн ажылдарны кылган. Ынчалзадаа моон соңгаар кылза чогуур чүүлдер, шиитпирлээр сорулгалар хөй дээрзи билдингир.

Ш. САТ,
тыва дыл, литература кафедразының эргелекчизи.

КОМСОМОЛЧУЛАР МУРНУКУ ОДУРУГДА

В. И. ЛЕНИННИҢ төрүттүнгениниден бээр 99 чыл болганының бүдүүзүнде бистиң институтка эртем-теоретиктиг конференция эрткен. Студентилер аңаа идепкейлиг киришкен. «Ленинчи национал политиканың боттанылгазы», «Төөгү болгаш литература кичээлдеринге интернационалдыг кижизидилге», «Класстан дашкаар ажылдарга интернационалдыг кижизидилге» дээш өске-даа темаларга белеткээн илеткелдер бедик-биле үнелеткен.

Студентилерни эртем ажылынче сундуктурар, оларның эртем-теоретиктиг билиин бедидер ажыл бисте эки. Комсомол комитеди ук ажылды кичээңгейге ап келген.

Институт дээрге студентилерниң ийиги бажыны-биле дөмей, ынчангаш ында өөренип турар оолдар, кыстарның өөредилгези, бүгү-ле ажыл-херээ солун, бүрүн долу болур ужурлуг. Студент комсомолчулар бо херекке улуг үлүүн киирип келген. Институттуң комсомол организациязының кыйгырыы: «Ленинчи ёзу-биле өөренири, чурттаары болгаш ажылдаары».

Эртемнерниң чажыттарынче улам ханылавышаан, бистиң комсомолчулар өөредилге программазын долузу-биле шиңгээдип ап, институттуң хөй-ниити амыдыралының идепкейлиг киржикчилери апарган.

Кайы-даа факультетте студентилер бөлүү бүрүзү эң дээре академиктиг бөлүк деп атты чедип алыр дээш чарыжып турар. Ол чарышты баштыңчының юбилейинге тураскааткан. Конкурстуң сорулгазы мындыг: чүгле боттары бурунгаарлап олурар бөлүктү тергиин деп санаар эвес, харын өскелерни боттарының соонче эдертип турарларны мурнакчылар деп санаар. Тиилекчи бөлүктүн өөредилгези 100 хуу, студентилерниң эртем ниитилелиниң бөлгүмнеринге, бот-тывынгыр уран чүүлге эң хөй кижи киржир ужурлуг. Баштайгы түңнелди комсомол комитеди чоокта чаа үндүрген. Биология факультединиң үшкү курсчулары (комсоргу эш Шадрина) бирги черже шылгарап үнген, ийиги черни 2-ги курстуң литература факультединиң (комсорг эш Сомова) студентилери алган. Конкурс ам-даа үргүлчүлеп турар. Сөөлгү түңнелди ленинчи юбилей бүдүүзүнде үндүрер.

Дээди өөредилге черлериниң ажылынга хамаарыштыр салып турар улуг негелделерге дүүштүр бодувустуң ажылывысты чорудуп турар бис. Бистиң комсомолчулар (60 хире кижи) аныяк лекторнуң школазында хаара туттунган. Лекторнуң, пропагандистиң мергежилинге олар ынчаар мергежип турар. Пропагандисчи сөске хандыкшылды башкы Г. В. Гришпан чаңчыктырып турар. Ийи чыл ажыг үениң дургузунда школаның ажылында эки чүүлдер көстүп келген, студентилерниң лекцияларын институтта-даа, хоорайның школаларында-даа дыңнап турар апарган.

Эртем-атеистиг ажылче бисте кичээнгей улгаткан. Атеистиң бөлгүмүнде 60 ажыг кижи киржип турар. Бөлгүмнү доцент Н. Ф. Бобров удурткан. Атеизм темазынга лекцияларны студентилер боттары номчуп турар. Ылаңгыя Тываның амыдыралында бар чамдык чижектерни аңаа көргүзүп турары солун.

Институттуң комсомол организациязы Кызылдың школалары-биле сырый харылзаалыг. Студентилер школачыларга доктаамал аалдап барып турар. Уругларның эки өөрениринге дузалажып, тематиктиг кежээлерни, диспуттарны, конференцияларны эрттирип келген. Милицияның уруглар өрээлинге бистиң студентилерни бо-ла көрүп болур. Оларның дузазын ында база манап турар.

Бистиң студентилерниң арызында бот-тывынгыр уран чүүлдүң ёзулуг талантылыглары база бар. Оларга чоргаарлапыр бис. Зоя Чигир-оол, Светлана Кан, Зоя Бадыргы, Ирина Сомова, Тамара Богачева, Наталья Ключникова дээш оон-даа өскелерни «бистиң артистеривис» дижир бис.

Студентилерниң амыдыралы солун ажыл-херектер-биле кезээде бүргеткен турарынче комсомол комитеди сагыш салып турар. Тематиктиг кежээлер, номчулга конференциялары, чогаалчылар, эртемденнер-биле ужуражылгалар биске хөй катап болган. Бо бүгүнүң түңнелинде студент бүрүзү өөредилгезинге улам чүткүлдүг, харысалгалыг болу бээр.

Келир үениң башкызы эртем-биле бышкан, медерели бедик, Төрээн чуртунуң мурнунга хулээлгезин ханы билири чугула болгай. Институтка өөренип тура ону чедип ап болурунуң бүгү-ле аргалары бар. Эргим доозукчулар, бистиңинге кээп өөреникриче силерни чалап тур бис.

Т. АНТОНОВА,
институттуң комсомол комитединиң секретары.

Студентилерниң спортчу коллективи

АВААНГЫР, каппагай, омак-сергек болурун кымдаа күзээр. Келир үениң башкылары сагыш-сеткил талазы-биле байлак, угаан-бодалы арыг, мага-боду сайзыраңгай болуруңче кичээнгей салдынган. Студентилерни күш-культура болгаш спортче хандыдары калбарган. Спортчу секцияларның саны өскен, разрядтыг студентилер көвүдээн. Ылаңгыя баскетбол, волейбол, хостуг хүреш секцияларында хөй кижи киржип турар. Секцияларны удуртурунга тускай башкылардан аңгыда, хоорайның эң дээре тренерлерин хаара туткан. Уругларның волейбол секциязын республикада дээре ойнакчы, бирги разрядчы Н. Кувезин удуртуп турар. Мөгелерни ССРЭ-ниң спорт мастери О. Өргелээр өөредип турар.

Студентилер спорттуң чамдык хевирлеринге багай эвес көргүзүглерни чедип алгылаан. Уругларның баскетбол командазы сөөлгү чылдарда республика болгаш хоорай маргылдааларынга шаңналдыг черлерни ээлеп ап тургулаан. Республикадан дашкаар маргылдааларга оларның көргүзүүн эки деп демдеглээр апаар. Олар ам Красноярскиге болур зона маргылдаазынга киржир.

Бистиң мөгелеривистиң чедиишкиннерин онаалап айтыр апаар. Секция боду чоокта организастаттынза-даа, кыска хуусаада хөй санныг бирги разрядчыларны белеткээн. Спорт мастери Ондар Өргелээрни база-ла маңаа белеткээн. Бо өөредилге чылында институттуң мөгелери хоорайның, «Спартак» эки-тура спорт ниитилелиниң база республиканың бирги чери дээш маргылдааларга командалар аайы-биле шаңналдарны чаалап алган.

Хостуг хүрештиң залын студентилерниң күжү-биле дерип тургускан. Мөгелерни белеткеп удуртур ажылга Өргелээрден аңгыда, мооң мурнунда шыырак хүрежип чораан, химия эртемнериниң кандидады О. Бартан база идепкейлиг киржип эгелээн. Хостуг хүреш бистиң институтка эң көскү черни ээлеп, хөй санныг разрядчыларны белеткээри чугаажок.

Чиик атлеттерниң көргүзүү багай эвес. «Тываның аныяктары» солуннуң шаңналы дээш эстафетага бистиң спортчуларывыс чыл бүрү дээре көргүзүглерни чедип ап келген. Кыска болгаш ортумак дистанцияларга чарышка студентилер чедиишкиниг болган. Үш дапкыр болгаш якут халыштарга студентилер эки көргүзүглерлиг. Республиканың бирги чери дээш улуг маргылдааларга бистиң институт спорт ниитилелдери дег тускай коллектив боор санаттынар.

Республика, хоорай, зона маргылдааларындан аңгыда курс, факультет аайы-биле маргылдааларны организастап турар бис. Волейбол, баскетбол талазы-биле «Спартак», «Динамо» эки-тура спорт ниитилелдериниң чыынды командалары-биле база Абакан, Минусинск хоорайларның спортчулары-биле эш-хуузунуң ужуражылгалары ой-ойде эрткилээр. Спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге разрядтыг спортчулар бисте хөй.

Күш-культура кафедразының чанында школаларга күш-культура башкыларын база белеткеп турар. Эң шилиндек спортчулар институтту доосуушаан, 1—8 класстарга күш-культура башкылаар эргени чедип алыр. Олар боттарының тускай эртеминиң аайы-биле база башкылаар.

Өөредилге чылының төнчүзүнде спортчу кадыкшылганың лагерин организастап турар бис. Спорттуң кандыг-даа хевиринге бедик көргүзүглерлиг болурунга бүдүн чыл дургузунда үзүктел чок белеткел чугула. Ук лагерьге бистиң спортчуларывыс күш киирип, дадыгып ап турары ол. Аңаа барып дыштаныры путёвказын студентилерниң арасындан кым-даа садып ап болур. Бо чылын бистиң лагеривис Чагытай хөл чанынга ажыттынар.

В. БАКЛЫКОВ,
Кызылдың башкы институдунуң күш-культура башкызы.

Оолдар, кыстар, институт силерни чалап тур

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

МАЙ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 10, 12, 2, «Ада-чурттуң оолдары» 4, 5.55, 7.50, «Хай-халап болгаш чоннуң эрес чоруу», «Шуптузун кижи сеңээ», «Ада-чурттуң оолдары» 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыынды 10, «Хайгылчының эрес чоруу» 11. 15, 1.10, «Улуг шаңнал» (1-ги, 2-ги серияларды) 3, 6, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10, «Гусар балладазы» 11.30, 1.15, «Дуруяажыгаш» 3, 4.50, 6.40, «Ленинниң тугу — Октябрьның тугу», «Солдаттың оруу-биле», «Дуруяажыгаш» 8.30 шактарда.

МАЙ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ындыг улуг оол» 10.45, «Назынның дөскел чок үези» 12.30, 2.15, 4, 3.45, 7.30, «Суздаль — заповедник хоорай», «Маадырларның изи биле», «Назынның дөскел чок үези» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ташкент ажы чемниг хоорай» 10, 1.50, «Ада-чурттуң оолдары» 12, 3.40, 5.30, 7.20, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды № 8, 3, «Улуг шаңнал» (1-ги, 2-ги сериялары) 5, 8 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00118.